

ČEZMEJNE DNEVNE DELOVNE MIGRACIJE V SLOVENSLEM OBMEJNEM PROSTORU

CROSSBORDER DAILY LABOUR MIGRATIONS IN THE SLOVENE BORDER REGIONS

The paper deals on reasons, flows and consequences of daily crossborder commutation from Slovenia across »schengen« border towards Austria and Italy, as well as from Croatia and Hungary to Slovenia. This form of international migration counts to important phenomenon in borderlands. In Slovenia, migration of working force has a long tradition, especially in surrounding of bigger urban centres. Following the results of field research work, done in years 2000 and 2001 (interviews with custom service and border police; questionnaires among crossborder commuters; structural analyse of borderland of both sides of border), more than 14.000 slovenian (among them approximately 8.000 or 57 % in Italy and 6.000 or 43 % in Austria) and 2500 croatian citizens cross the slovenian-italian and slovenian-austrian border because of work. Otherwise, Slovenia attract approximately 8.000 daily commuters from Croatia and Hungary. The most frequent border crossings are Gornja Radgona, Šentilj (both towards Graz and south Styria), Karavanke-tunnel (towards south Carinthia), Miren (local border crossing towards Gorizia and surrounding), Fernetiči, Škofije and Kozina (towards Trieste in Italy), and finally border crossings Sečovelje, Obrežje, Ormož in Petišovci towards Croatia. During spring and autumn period the number is much higher because of season-workers. Daily crossborder commuters take different works in households, farms, but it is to find them among better payed agents, bussiness-makers and technical inteligentsia. According to the comparison of results in 2000 and 2001, the percent of high educated specialists and agents increased evidently. Daily crossborder commutation have important socioeconomic, spatial, demographical and ethno-cultural effects on borderland on both sides of border. After some years, crossborder commuters collect many experiences from both sides of border. Trough this, those people have better chances for intensification of further crossborder cooperation.

Keywords: crossborder cooperation, working migration, Slovenia, European Union

Prispevek obravnava vzroke, tokove in posledice čezmejnih dnevnih delovnih migracij iz Slovenije v Italijo in Avstrijo, kakor tudi iz Hrvaške in Madžarske v Slovenijo. Ta oblika selitev prebivalstva šteje med pomembne oblike čezmejnega sodelovanja. V slovenskem prostoru imajo z različnimi oblikami sezonski del že staro tradicijo, posebej v zaledju večjih mestnih središč. Po rezultatih terenske raziskave iz leta 2000 in 2001 (usmerjeni interjuji carinikov in policistov na mejnih prehodih, anketiranje dnevnih migrantov, strukturno analizo obmejnih območij na obeh straneh meje) se dnevno bolj ali manj stalno prevažata iz Slovenije v Italijo skoraj 8.000 oseb (57%) in v Avstriji okrog 6.000 (43%) slovenskih državljanov; skupaj torej okrog 14.000. Po drugi strani privlači Slovenija okrog 8000 dnevnih migrantov iz Hrvaške in Madžarske. Prek slovenskih mejnih prehodov dnevno potuje na delo in nazaj še vsaj 2500 hrvaških državljanov. Najbolj frekventni prehodi so Šentilj, Gornja Radgona, predor Karavanke, Miren, Fernetiči, Kozina, Škofije, Sečovelje, Obrežje, Ormož in Petišovci. Jeseni in pomladi se precej poveča število prehodov sezonskih delavcev. Dnevni migranti opravljajo različna dela v kmetijstvu, gospodinjstvih, pa tudi v industriji in nekaterih drugih dejavnostih. Primerjava med leti 2000 in 2001 kaže na naraščanje pretoka strokovnjakov v obe smeri ter razširitev ponudbe del. Čezmejne dnevne delovne migracije imajo pomembne socialnoekonomske, demografske, prostorske, etnične in kulturne učinke na obeh straneh meje. Čezmejne dnevne delovne migracije praviloma pospešujejo razvoj ostalih oblik čezmejnega sodelovanja.

Ključne besede: meja, čezmejno sodelovanje, delovne migracije, Slovenija, Evropska unija

1. UVOD

Mednarodna mobilnost delovne sile je ena od temeljnih razsežnosti sodobne globalizirane informacijske družbe, ki povečuje konkurenčno moč ekonomsko močnih makroregij, obenem pa tudi bistveno spreminja njihovo notranjo prostorsko, nacionalno in socialno strukturo ter kulturne karakteristike. Prav raznovrstnost posledic v priselivitvenih območjih postavlja kontekst mednarodnih selitev v ospredje vročih političnih diskusij: ne nazadnje je bilo (In očitno bo tudi še naprej) eno najbolj težavnih v pogajalskih procesih držav kandidatki v širitvenem procesu Evropske unije prav poglavje o trgu delovne sile. Bojazni zlasti evropskega osredja, ki predstavlja tudi enega najpomembnejših svetovnih razvojnih polov, in sega od južne Anglije z Londonom prek severne Francije s Parizom v dežele Beneluksa in v severno in srednjo Nemčijo, z ambicijo razširiti ne le južni - panmediteranski krak (Barcelona-Marseille-Genova-Lombardija) temveč tudi severnega (Berlin-Baltik), so tako gospodarske kot kulturnopolitične narave. Toda po drugi strani je povsem jasno, da je razviti del Evrope spričo svoje nizke rodnosti demografsko shiran in zato že za osnovno funkcioniranje družbe in različnih dejavnosti pravzaprav kronično odvisen od uvoza delovne sile. V sodobnih tokovih je vse več iskalcev dela z visokimi kvalifikacijami iz različnih svetovnih regij. Še vedno precej uveljavljena podoba - bolje rečeno stereotip - o izraziti socialni polarizaciji med priseljenim in domačim prebivalstvom se umika barviti podobi sodobnega migranta, ki obsega razpon med vrhunskimi strokovnjaki in ilegalnimi priseljenci, ki včasih še komaj svobodno razpolagajo sami s seboj - ali pa še celo to ne (Fassmann, Münz 1996). Globalizirane tokove delovne sile ustvarja globaliziran trg dela: na eni strani selitev mnogih industrijskih panog v t. i. »nerazviti« svet, na drugi pa selitev delavcev (Cohen 1996, 14-17). Paradigma industrijskega razvoja kot paradnega konja splošne družbene modernizacije in ekonomske prosperitete je očitno končana; nadaljevati se more le ob pogoju bistvenega tehnološkega napredka in podpore (beri: tehnološko-znanstvenih jeder in univerz) ter kakovosti lokacije. Slednja je bistvenega pomena, saj privlači predvsem delovno silo z visokimi kvalifikacijami ter s komunikacijskimi zmožnostmi (Husa, Parnreiter, Stacher 2000). Čeprav so zlasti nekateri sociologi že govorili o delokalizaciji delovnih mest in različnih dejavnosti (tehnologija omogoča čedalje večjo individualizacijo; na primer delo na domu), je po drugi strani razlika med centralnimi in perifernimi območji tudi v Evropski uniji, ki skuša s programi in projekti te medregionalne razlike zmanjševati, čedalje večja. Čedalje bolj očitna je prednost le nekaterih svetovnih lokacij, kar nas prepričuje o tem, da prostor (lokacija) ni manj, temveč kvečjemu še bolj pomemben. V tem razvoju še posebno vodijo nekatere svetovne metropole - »megacities«, ki izstopajo tudi z nadpovprečno gostoto svetovno pomembnih institucij in temu

primerno prebivalstveno rastjo. (Hall 1999) Toda k temu pomenu prispevajo drugačni dejavniki. Namesto logike surovinske baze in energetskih virov, ki so dominirali vso industrijsko dobo, so sedaj v ospredju predvsem finančni, tehnološki in človeški dejavniki. Prav to pa je eden od izdatnih stimulatorjev vse bolj izdatnega kroženja delovne sile, ki se mora, tako kot se je pred desetletji in stoletji kapital, nenehno oplajati, plemenititi in si povečevati znanje, spretnosti in funkcionalne sposobnosti. Gre torej za akumulacijo znanja, ki ga očitno skoraj ni več mogoče doseči le na eni lokaciji. Povsem jasno pa je, da bo imel ta tok močne strukturne posledice tako na udeležence v teh tokovih kot tudi na območja in družbe, ki jih zaradi svoje dinamike zadeva. Ali bo to predvsem »boj kultur«, če si sposodimo Huntigtona (1999, 7-12), je odvisno od mnogih dejavnikov. Toda kdo more zagotavljati miren potek integracijskih odnosov pri veliki socialni in prostorski mobilnosti prebivalstva?

Ob tem je popolnoma jasno, da je tematika mednarodnih selitev tudi eno od slovenskih strateških razvojnih vprašanj. Lega Slovenije na vratih Balkana in na robu razvitega pola Evrope (in Evropske unije) postavlja ta vprašanja kot pereč problem tudi pred slovenska vrata. Ta pozicija sega še v čas, ko je bila Slovenija sama viden del tega toka (Grečič 1986, 8-12). V tem kontekstu sodi problem čezmejnih dnevni delovnih migracij na področje proučevanja meje in obmejnih območij, ki s procesi evropske integracije dosegajo čedalje večji pomen. Prost pretok delovne sile na trgu dela je ena od temeljnih svoboščin in s tem kvalitet združene Evrope. Ta mogočni, čedalje bolj dinamičen in strukturno raznovrsten tok je logično nadaljevanje selitvenih tokov zaradi dela, ki imajo v evropskem prostoru dolgo tradicijo. Toda obenem so mednarodni tokovi delovne sile tudi med najbolj perečimi družbenimi vprašanji sodobne Evrope. (Verlič - Christiansen 2001) S čedalje bolj odprtimi mejami, ki z združevanjem v Evropsko unijo postajajo administrativne meje, imajo čezmejni tokovi delovne sile bolj prosto pot in postajajo celo dominantni (Soutif 1999). Število čezmejnih dnevni migrantov je v prvi vrsti rezultat razmerja med ponudbo dela na eni in iskanci (delovno silo) na drugi strani meje. Prispevek obravnava čezmejne dnevne migracije delovne sile iz Slovenije v Italijo in Avstrijo, torej prek (trenutno še) »schengenske« meje z državami članicami Evropske unije; teh tokov je zelo malo v smeri proti Hrvaški in skoraj nič proti Madžarski. Pretok delovne sile iz Avstrije in Italije v Slovenijo je sicer mnogo manjši, toda strukturno izredno pester in zanimiv. Slovenija kaže tranzitni značaj in obenem tudi lastnost ciljnega območja dnevni čezmejnih migrantov iz Hrvaške in Madžarske.

Prikazani podatki in rezultati izhajajo iz terenske raziskave, opravljene jeseni 2000 in na izbranih točkah slovensko-avstrijske in slovensko italijanske meje ponovljene leta 2001, ter strukturne analize obmejnih območij (reliefnih značilnosti območja - ker je osnova ostalim pokrajinskim vsebinam - gostote in načina

poselitve, velikosti naselij in njihove medsebojne infrastrukturne povezanosti, stopnje urbanizacije oziroma suburbanizacije, lastnosti gospodarske strukture, prostorske organiziranosti, zaposlenosti in ponudbe delovnih mest, pa tudi etnične sestave prebivalstva) na obeh straneh meje. Statistični viri za to področje so odločno preskromni. Statistika mejnih prehodov vodi evidenco o celotnem pretoku oseb, blaga in vozil, ne pa tudi o namenu čezmejnih potovanj. Ocenjujemo, da smo kljub nekaterim slabostim (subjektivnim ocenam, sodbam ipd.) zajeli bistvo dnevnih čezmejnih tokov delovne sile in na tej podlagi dobili dokaj realno sliko procesov v slovensko-italijanskem in slovensko-avstrijskem obmejnem območju. V letu 2001 se je nadaljevala raziskava o delovnih migracijah tudi prek slovensko-hrvaške in slovensko-madžarske meje, ki smo jo v celoti ponovili oktobra 2003; le za štiri mejne prehode ni bilo pridobljenih novih podatkov in smo uporabili ocene izpred leta in pol. Leta 2001 je bil izdelan tudi kratek projekt o delovnih migracijah iz držav EU v Slovenijo, kar se le deloma pokriva z vprašanjem čezmejnih dnevnih migracij delovne sile (Zupančič 2001). Gre za dovolj obsežno in predvsem sveže gradivo, ki dopušča primerjave z uvodoma postavljenim kontekstom globalizacije in individualizacije svetovnih tokov delovne sile v pogojih evropske informacijske in obenem (strukturno) multikulturne družbe. Slovenski robni in periferni prostor je skupaj z obmejnimi območji v sosednjih državah, ki jih ta prispevek zajema, le eden od delov mozaike pojavov, procesov in problemov v evropskem prostoru.

2. METODOLOŠKE OPOMBE PROUČEVANJA DNEVNIH ČEZMEJNIH DELOVNIH MIGRACIJ

Proučevanje dnevnih čezmejnih delovnih migracij sodi v kontekst proučevanja meje in obmejnih območij, zato je koristno vsaj na kratko podati analizo prostorske strukture in procesov v obeh zadevnih pokrajinskih območjih, torej na strani Slovenije, Madžarske in Hrvaške (prispevna območja) ter na drugi strani ciljnih območij v Italiji in Avstriji, pa tudi Sloveniji. Dnevnih migracij ne more biti, če ni na prispevni strani razpoložljive delovne sile, če ta ni zainteresirana za različna dela in zaslužek onkraj državne meje, če nima ustreznih informacij in zvez ter če ni ustreznih prometnic in prepustnih mejnih prehodov. Na ciljnih območjih mora obstajati potreba za delom (torej delovna mesta), kapital, informacije ter pripravljenost oblasti, da sprejmejo čezmejne dnevne migrante. V splošnem se morata obmejni območji strukturno dovolj razlikovati, da se na eni strani sproži ponudba in na drugi povpraševanje.

Viri za tovrstno proučevanje so, vsaj neposredno, sorazmerno skromni. Statistika čezmejnih tokov vodi evidenco za celoten pretok oseb, blaga in vozil, ne pa tudi po namenu čezmejnih potovanj. Zato je bilo potrebno nekoliko daljše

terensko delo. Obrnili smo se na vse mednarodne, meddržavne in obmejne mejne prehode (kmetijski in planinski prehodi v tem pogledu niso zanimivi), ter osebju, torej policistom in carinikom, zastavili nekaj vprašanj glede čezmejnega pretoka oseb, ki po vsej verjetnosti prehajajo mejo z namenom, da na drugi strani delajo. Osebjem na meji dokaj dobro pozna situacijo in jo lahko oceni. Seveda gre pri tem za približke, za ocene, in ne za točne številke. Ocene so verjetno natančnejše na manjših mejnih prehodih z ožjim zaledjem. Odziv osebja je bil zelo dober, saj imamo podatke za vse mejne prehode; za nekatere so podatki združeni. Vseeno pa je med tremi terenskimi poizvedovanji prihajalo do določenih razlik, ki so po eni strani rezultat subjektivnih ocen respondentov na mejnih prehodih, po drugi strani pa tudi realnega povečevanja oziroma zmanjševanja števila čezmejnih delovnih dnevnik migrantov. Toda ta odstopanja so sorazmerno majhna, zato imamo lahko pridobljene rezultate za dokaj reprezentativne.

S podatki uradne statistike smo si lahko pomagali zelo okvirno; večinoma kot pojasnila splošnih demografskih in socialnoekonomskih karakteristik obmejnih območij na obeh straneh meje. Občutljivega pojava dnevnik (in izjemoma tudi tedenskih) čezmejnik delovnik migracij ne beležijo. A tudi sicer ti podatki razmeroma hitro zastarajo. Pač pa smo uporabili podatke o številu delovnik imigrantov v Sloveniji, ki jih zbira Zavod za zaposlovanje ter deloma tudi Ministrstva za notranje zadeve RS, Sektorja za migracije in naturalizacijo. Posredno so uporabni tudi podatki nekaterih zbirnikov gospodarskih subjektov v Sloveniji (na primer IBON, PIRS) in zlasti podjetjem v tuji lasti zastavili nekaj vprašanj v zvezi z zaposlitvami oseb, ki imajo stalno prebivališče zunaj Republike Slovenije. Pri teh respondentih je bil odstotek zavrnitev zelo visok in zategadelj so tudi iz tega vira zbrani podatki manj zanesljivi in primerni kot pomemben pojasnjevalni element.

3. MIGRACIJSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE

Slovenci sodimo med evropske narode z največjim deležem odseljenik z etničnega teritorija. Odseljevanje je bilo najmočnejše v obdobju prvega demografskega prehoda v drugi polovici 19. stoletja. Tedaj se je večina evropskih narodov številčno precej okreplila, pri Slovencih pa je bila ta rast dokaj zmerna. Večina naravnega prirastka se je sprti odselila v industrijske predele srednje in zahodne Evrope ter v čezmorske dežele, v prvi vrsti v ZDA. Slovenija je tedaj sicer doživljala korenito modernizacijo po zaslugi svoje izredne prometne in geopolitične lege na eni najpomembnejših evropskih osi, ki je držala iz srednjeevropskega osrčja proti severnemu Jadranu. Vendar je bil tempo industrializacije prepočasen in obseg preskromen, da bi mogel zadržati domačo delovno silo, ki se je z agrarno prenaseljenega podeželja prelivala v tujino. Slovenske

pokrajine so bile tipično območje odseljavanja. V slabega pol stoletja v drugi polovici 19. stoletja se je odselilo okrog 500.000 ljudi. Nekateri so se vračali, večina pa je ostala v novih »domovinah«.

Odseljavanje je ostalo prevladujoči trend tudi naslednjih petdeset let 20. stoletja. Slovenska zgodovinska izkušnja se je obogatila za sorazmerno številčno in vplivno plast politične emigracije. Prva, protifašistična, se je usmerila predvsem v Kanado, Argentino in Avstralijo. Zaradi svetovne gospodarske recesije je bilo odseljavanje nekoliko manjše, a še vedno veliko večje od priselitev. (Genorio 1993) Med in po drugi svetovni vojni je prišlo do masovnih selitev različnih skupin prebivalstva na teritoriju današnje Slovenije, kar je imelo za posledico velike spremembe etnične in socialne sestave prebivalstva. Obenem se je spremenila tudi vloga posameznih območij Slovenije, ki je iz središčnega evropskega prostora postal najprej obrobje dveh vojaških in ekonomsko-političnih sistemov, če ne štejemo posebej še avstrijske nevtralnosti in jugoslovanske (in torej tudi slovenske) neuvrščenosti. Tudi obmejni prostor v sosednjih državah je doživel burno selitveno zgodovino. Ne nazadnje je bilo migracijsko dogajanje na slovenskih tleh le del istih procesov v širšem evropskem prostoru. Zaradi forsiranih selitev se je značaj slovenskega teritorija in tudi njegovega obrobja v sosednjih državah precej spremenil. (Gosar 1993) Tako so nekatera območja postala etnično veliko enotnejša, nekatera so se povsem izpraznila, skoraj vsa pa so zaradi migracijskih šokov in posledic novih geopolitičnih razmer postala kulturno in gospodarsko šibkejša ter bolj ranljiva.

Slovenija se je v nekaj desetletjih po drugi svetovni vojni iz pretežno agrarne spremenila v industrijsko družbo. Nagla industrializacija je povzročila vrsto družbenih in prostorskih sprememb, za katere so zahodnoevropske družbe potrebovale tri generacije oziroma 60–70 let, v Sloveniji pa je bila ta preobrazba narejena v eni sami generaciji. Pospušena industrializacija je sprožila naglo deagrizarizacijo in hkrati tudi urbanizacijo. Preslojevanje kmečkega prebivalstva v nekmečkega je imelo nekaj posebnosti. Zaradi 10-hektarskega maksimuma se kmetije niso povečevale. Ob uvajanju moderne tehnologije v kmetijstvu je leto nenehno dražilo končne kmetijske proizvode, kmetom pa ni zadoščalo niti za kritje obratnih stroškov, niti jim ni omogočalo primerne eksistence. Razvila se je značilna polkmečka struktura, ki je bila podprta tudi s konceptom razpršene industrializacije (lokacije manjših industrijskih obratov) in konceptom policentričnega razvoja. Oba koncepta sta pripomogla k nagli deagrizarizaciji in polni zaposlenosti aktivnega prebivalstva, hkrati pa sta se naslonila tudi na čedalje intenzivnejše migracije delovne sile (Klemenčič 1972). Oblikovale so se široke cone dnevni migracij delovne sile, sprva predvsem z javnimi prevoznimi sredstvi, od osemdesetih let dalje pa predvsem z osebnimi avtomobili. Industrializacija in možnosti zaposlovanja v različnih drugih dejavnostih so odprle tudi vrsto

novih delovnih mest, za katera domačini niso bili posebej navdušeni, ter delovna mesta v vojski in nekaterih vrstah uprave, kjer so se v večji meri zaposlovali priseljeni delavci iz nekdanjih jugoslovanskih republik. V vsega dveh desetletjih je Slovenija postala neto uvoznik delovne sile in pridobila vse karakteristike imigracijske družbe (Klemenčič 1992). Vendar se je zadržal tudi trend emigracije (začasne in stalne) iz Slovenije. Tako moremo govoriti o emigracijsko-imigracijski družbi. Prikrito brezposelnost je Slovenija reševala z dokaj konstantnim in visokim deležem zdomcev.

Zaradi čedalje večje potrebe izgradnje in preurejanja vedno premalo zmogljive infrastrukture na eni, skromne akumulacije zasebnega kapitala zaradi nezaupanja v bančni sistem, inflacijskih tendenc in navad »takojšnjega trošenja« na drugi, je pokrajina dajala videz precej bolj bogate družbe, kot pa je bila v resnici. Zaradi delovno intenzivne industrije je le-ta pričela zaostajati tako na organizacijski kot na tehnološki in kapitalski ravni. Osemdeseta leta so prinesla neusmiljeno spoznanje o naglem zaostajanju in nujni po spremembah. Pričela se je ekonomska in z njo tudi politična kriza v nekdanji Jugoslaviji, s strmo naraščajočo inflacijo ter brezposelnostjo. Sledil je zlom nekdanje države, ki se je zapletla v vrsto lokalnih vojn in brutalnih civilnih in vojaških spopadov na etnični osnovi. Slovenija se je osamosvojila, vendar je bila soočena z dejstvom, da je znaten del njenega nekdanjega tržišča in surovinske baze preprosto izginil. Na drugi strani je napredujoča integracija evropskih držav v Evropsko unijo postregla z vrsto novih izzivov, ki se jih je oprijela tudi Slovenija. Sprejete obveznosti niso le v usklajevanju norm in praks z veljavnimi v EU, temveč tudi ustvarjanje človeških, materialnih, kapitalskih in organizacijskih potencialov, ki lahko slovensko družbo zadrži kot konkurenčno in s tem uspešno. Slovenija je zmogla prehod v tranzicijsko obdobje zaradi že večkrat v zgodovini izpričane trdoživosti, tako ekonomske kot etnične. V tem pa so imela migracijska gibanja bistveno pomembnejšo vlogo, kot pa se jim sicer pripisuje. Ribniški krošnjarji, dunajski maronarji (prodajalci kostanja – maronov) ali pa prekmurski sezonci so le začetniki izjemno razširjenega in za socialno preživetje pomembnega procesa, ki je v različnih zgodovinskih obdobjih pomagal ohranjati ekonomsko vitalnost slovenske populacije. Tradicija čezmejnih delovnih migracij je tako ena bistvenih tem v analizi slovenskega prostorskega in družbenega razvoja. Tako so tudi v začetnem obdobju nastajanja in rasti samostojne slovenske države predstavljali pomemben gospodarski temelj. Prinašali so kapital, izkušnje in včasih tudi partnerje, predvsem pa so bili tudi ostali soočeni z načinom dela in življenja zahodnih družb. Še posebno je treba poudariti tudi pomen odprtih meja, ki so ljudem ob njej prinašale vrsto možnosti. Toda to so bile tudi točke, kjer je kapital odhajal, odhajali pa so tudi ljudje in z njimi razvojne možnosti. V tej luči so dnevne čezmejne delovne migracije samo del veliko starejše, bogate in izredno raznovrstne dediščine delovnih migracij preteklih obdobj (Župančič 2001).

Selitve zaradi dela imajo v slovenskem prostoru že zelo dolgo tradicijo. Če izpustimo preprodajalce živine, ki so pogosto prečkali meje upravnih enot v srednjem veku, tihotapce soli in različnih drugih dobrin, prevoznštvo kot obliko vzporednega gospodarjenja (glavno je bilo kmetijstvo), potem so prvi začetniki delovnih migracij krošnjarji, ki so odhajali na delo večinoma sezonsko. Med območjem stalnega bivanja in območjem začasnega dela ni bilo funkcionalne povezave. Podobno vlogo so nekako v tem času (19. stoletje) imeli tudi »maronarji« na Dunaju in v Trstu, ki so prihajali večinoma z Dolenjske in iz nekaterih predelov Goriške. Tudi njihovo delo je bilo izrazito sezonsko, prav tako tudi bivanje. Vendar je veliko »maronarjev« kasneje našlo trajnejšo obliko zaposlitve. Sezonsstvo te vrste je po ustalitvi še vztrajalo v prvi generaciji, pri drugi pa zanesljivo ne več.

Sezonska dela so oblika začasnega dela v tujini, kjer so se udeleženi delavci zadrževali med sezono. Med značilna sezonska dela sodijo dela na velikih žitnih poljih na veleposestvih na Hrvaškem, Madžarskem in v Vojvodini, pa tudi v Franciji in Nemčiji. Pogosto so se sezonski več let zaporedoma vračali delat v isto območje. Razmeroma pogosto so sezonske delavce rabili pri nekaterih zemeljskih in komunalnih ter gradbenih delih ter v gozdarstvu. Sezonski so imeli doma družine in navadno nekaj malega obdelovalne zemlje, ki jim je omogočala najnujnejše preživetje, nikakor pa ni bila zadostna. V pogojih agrarne prenaseljenosti je bila to edina rešitev, ki je demografski potencial zadrževala doma. Sezonsstvo v moderni obliki je precej spremenilo svoj značaj. Moderni zdomci se največ zaposlujejo v turizmu, nekaj malega še v gozdarstvu in kmetijstvu. Pri sodobnih kmečkih delih gre zlasti za obiranje nekaterih poljščin, hmelja in sadja, deloma še za urejanje okolja, sajenje dreves in različne druge akcije.

Najobsežnejše delovne selitvene tokove v sodobni Evropi pa predstavljajo zdomci, oziroma po uradni statistični opredelitvi delavci na začasnem delu v tujini. Bistven je torej motiv (selitev zaradi dela) in prečkanje najmanj ene državne meje oziroma začasno bivanje na območju tuje države. V Evropi je sedaj več kot 10 milijonov zdomcev. Prve generacije so se zaposlovale skoraj izključno v rudarstvu in deloma še na nekaterih drugih težaških delih, zlasti v gozdarstvu. Njihova naslednja generacija je v novem okolju mnogokrat postala povsem primerljiva z večinskim avtohtonim prebivalstvom. Zdomstvo je posebno v podeželskih območjih ter regijah brez pomembnejše industrije kot pglavitne možnosti zaposlovanja ter pri drobnoposestni kmečki strukturi pomenilo tako rekoč edini socialni izhod. Odhajali so z namenom, da si s prisluženim denarjem zgradijo hišo, gospodarska poslopja, da si ustvarijo zagonske možnosti za pričetek obrtne dejavnosti ali pa preprosto izboljšajo standard. Izrazito »zdomske« pokrajine so postale na zunaj razpoznavne po novozgrajenih poslopih ter avtomobilih. Kapital, ki so si ga mnogi pridobili z delom v tujini, je pomenil zelo pomemben razvojni impulz v prej pretežno agrarnih pokrajinah.

Poznala pa se je tudi odsotnost delovne sile, saj se je pričel naglo povečevati obseg neobdelanih kmečkih zemljišč. Ponekod so se po dveh desetletjih pričeli kazati znaki propadanja kulturne pokrajine. Delo v tujini se je namesto pričakovanih nekaj let podaljšalo v desetletje in več. Mnogi so si v tujini ustvarili družine in zdomstvo je prešlo v izseljenstvo. Najugodnejše socialne in pokrajinske učinke je opaziti tam, kjer so se zdomci vračali v domači kraj dovolj pogosto – najmanj enkrat mesečno (Zupančič 1998). Z izboljševanjem prometne dostopnosti, čedalje boljše motorizacije in raznovrstnostjo ponudbe delovnih mest, z razvojem obmejnih območij v sosednjih državah ter ob odprti meji so se povečevale možnosti tedenskih in celo dnevnih delovnih migracij prek državne meje.

Čezmejne dnevne delovne migracije so mogoče le ob odprti meji, visoki stopnji motorizacije in razlikami med dvema obmejnima območjema (Hribernik 1997). V slovenskem prostoru so nekatera območja imela podobne tokove že prej, predvsem proti Trstu, Gorici in Reki. V še kmečki družbi so oskrbovali mesta z dokaj širokega zaledja. Predvsem za Trst velja, da je cona dnevnega utripa segala vse do Postojne. Seveda tedaj vmes ni bilo državne meje (Bufon 1992). Posebno pomemben dejavnik pospeševanja čezmejnih dnevni delovnih migracij je bila sklenitev Osimskih sporazumov leta 1975 in njihova ratifikacija leto pozneje. Na slovensko-italijanski meji je nastala vrsta mejnih prehodov, poleg mednarodnih tudi meddržavnih in obmejnih ter kmetijskih. Stiki z drugo stranjo meje so bili hitro vzpostavljeni, saj na drugi strani živi organizirana in dejavna slovenska manjšina. Poleg tega sta si obe obmejni območji ob močnem potresu delili skupno usodo s precej materialne škode in tudi človeških žrtev. Popotresna obnova je na obeh straneh meje v prostor vnesla precej inovacij. Furlanija je v nekaj letih razvila močno gospodarstvo, ki je temeljilo predvsem na manjših podjetjih (podoben koncept, čeprav ne zaradi potresa, tedaj zasledimo tudi na avstrijskem Koroškem). Odprla se je vrsta novih delovnih mest, ob odprti meji in živahnem uradnem sodelovanju pa so se močno izboljšale tudi informacije o delovnih možnostih na italijanski strani. Kmalu se je pričel širiti enosmerni tok vozačev iz Slovenije, ki so v bližnjih obmejnih krajih Italije iskali različne oblike zaposlitve (Klemenčič 1984, 1987). Hkrati je zaradi politične in ekonomske krize v Jugoslaviji nastajal čedalje večji krog brezposelnih, kmetov, upokoјencev in drugih, ki so želeli z delom na drugi strani meje reševati eksistenčne težave ali pa izboljšati standard. Po osamosvojitvi Slovenije se je obseg čezmejnih dnevni delovnih migracij močno povečal, ker se je zaradi tehnoloških viškov in stečajev industrijskih podjetij posebno v nekaterih območjih močno povečala brezposelnost, obenem pa so se povečevale možnosti potrošnje različnih vrst blaga in storitev. Ob visoki stopnji motorizacije se je naglo povečevalo tudi število dnevni čezmejnih delovni migrantov (Bufon 1997). Poleg legalne zaposlitve z delovni dovoljenjem in urejenimi statusnimi vprašanji delovni rázmerij in pravic ter dolžnosti

iz dela se je zaradi povpraševanja pričel povečevati tudi obseg dela na črno. Dnevne delovne migracije danes predstavljajo pomemben čezmejni pretok in puščajo na obeh straneh meje vrsto posledic in sledov. Obsegajo najrazličnejše vrste poklicev, storitev in uslug. Za dnevne in tedenske delovne migrante štejemo osebe s slovenskim državljanstvom, ki pogosto, praviloma pa dnevno, potujejo na delo v sosednjo državo, sicer pa stalno živijo v Sloveniji.

4. DEJAVNIKI POSPEŠEVANJA ČEZMEJNIH DELOVNIH MIGRACIJ

Čezmejni pretok delovne sile je rezultat številnih dejavnikov, ki jih delimo na splošne, na dejavnike privlačenja (na strani ponudnikov dela) in na dejavnike potiskanja (na strani ponudnikov delovne sile). Splošni dejavniki so tisti, ki migracije sploh omogočajo in jih pospešujejo. Mednje sodijo v prvi vrsti odprte meje in dovolj liberalen režim na meji, ki te tokove dopušča. Nič manj pomembne niso informacije o razpoložljivi delovni sili, njihovih željah in interesih na eni ter informacije o prostih delovnih mestih oziroma o možnostih dela in zaslужka ter drugih spremljajočih ugodnosti na drugi strani. Slednjič je treba omeniti še tehnične možnosti, ki so izražene v stopnji motorizacije (velika večina čezmejnih dnevnih migrantov se prevaža na delo s svojimi osebnimi avtomobili) ter kakovosti cestnega omrežja. Od tega je odvisno, koliko časa potrebujejo za prevoz na in z dela, kar bistveno vpliva na pričakovane finančne učinke dela. Dobre prometnice omogočajo tudi doseganje večjega akcijskega radija dnevnih migrantov in s tem širše možnosti zaposlitve.

4.1. POTISNI DEJAVNIKI V OBMOČJIH EMIGRACIJE

Potisni dejavniki (v prispevnih območjih) spodbujajo odhajanje ljudi na delo v tujino. Na slovenski, hrvaški in madžarski strani so to predvsem naslednji:

- a.) Skromna ponudba delovnih mest v domačem okolju. Ta je v nekaterih - predvsem podeželskih območjih (Prekmurje, Slovenske gorice, Zgornje Posočje, Kras) že stalnica. V drugih, bolj urbaniziranih območjih je v zadnjem desetletju prišlo do propada nekaterih podjetij in do tehnoloških viškov na drugi strani, skupno pa do velike brezposelnosti. Najbolj očiten primer te vrste je Maribor, podobne težnje pa zasledimo tudi na območju Raven in Prevalj na slovenskem Koroškem, Trziča in Jesenic. (Zupančič 1997) V vseh primerih gre predvsem za dve panogi industrije, železarsko oziroma kovinsko predelovalno, ter tekstilno, ki povsod v Evropi doživlja hudo recesijo. Metalurška območja imajo zato trajne viške delovne sile, ki jo je v krajšem času zelo težko usposobiti za druga dela.

- b.) Neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju. Nekateri poklici, ki zahtevajo specifično izobrazbo in kontinuirano usposabljanje oziroma delo, se ob pomanjkanju ustreznih delovnih mest raje odločijo za selitve tudi na daljše razdalje, kot pa poklicno preusmeritev. To je skoraj vedno povezano tudi z iskanjem teh profilov na drugi strani meje. S tem mislimo predvsem na poklice v zdravstvu, turizmu in prometu. Za medicinske sestre velja »pomikanje proti severu« (Slovenke v Avstrijo, Avstrijke v Nemčijo, Nemke na Švedsko in Dansko). To je še posebno opazno v Prekmurju, kjer je regionalna bolnica odločno premajhna, da bi zaposlila vse diplomantke srednje zdravstvene šole v Rakičanu, na Jesenicah, kjer odhajajo v Beljak, ter v Slovenski Istri, kjer odhajajo proti Trstu.
- c.) Želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo. To je v nekem smislu najosnovnejši motiv iskalcev katerega koli dela, ne le čezmejnih delovnih selitev. Ker je večina delovnih mest v obeh sosednjih državah bolje plačanih, se iskalci potegujejo zanje, tudi če gre za dela, ki bi jih v domačem okolju ne sprejeli. Tako npr. precejšnje število brezposelnih ni pripravljeno sprejeti dela pri urejanju vrtov, cest, v komunalnih dejavnostih, obiranju sadja in zelenjave in predvsem pri različnih kmečkih delih, v tujini pa se zaradi višje cene dela tega radi oprimejo. Ta motiv velja za vsa območja in skoraj vse poklice.
- d.) Želja po delu v tujini. To je pogost, a bolj redko glavni motiv. Delo v tujini je privlačno zaradi novega okolja, pričakovanja novih delovnih izkušenj, spoznavanja kulture in navad, posebej je treba izpostaviti iskalce dela, ki želijo po tej poti utrditi svoje znanje tujih jezikov, morda pridobiti licenco, pridobiti neke vrste prestižnosti in pridobiti ter razširiti eventuelne poslovne stike. Sem je treba šteti tudi nekaj želje po avanturizmu. Delo je hkrati neke vrste izobraževanje in usposabljanje. Razumljivo, da v tem nastopajo predvsem iskalci dela z najmanj srednješolsko izobrazbo. Posebno je to opazno na področju turizma, denarnega sektorja, prav tako pa tudi na področju tehnološkega razvoja. Avstrija je v tem pogledu precej bolj privlačna, predvsem koroška jezera poleti in gorska zimskošportna središča pozimi; za tehnološko področje pa zlasti Beljak in Gradec. Zlasti zadnji je po uvajanju velikega tehnološkega parka (Cluster) pritegnil veliko tehnične inteligence iz propadlih mariborskih podjetij. S tem je Gradec napram Mariboru veliko pridobil in tako še povečal svojo konkurenčno prednost najmočnejšega regionalnega središča na zahodnem robu Panonske nižine (Zupančič 1999).
- e.) Želja po dodatnem zaslužku zunaj rednega delovnega razmerja. Bogate družbe nudijo sorazmerno veliko možnosti za delo v družinah (pospravljanje, likanje perila, oskrba in varstvo ostarelega prebivalstva, varstvo otrok

ipd.) ter pri nekaterih sezonskih delih, kot so na primer obiranje grozdja, jagod, jabolk, hrušk, ostalih vrst sadja, nekaterih vrtnin, pri različnih sezonskih kmečkih delih, pomladanskem čiščenju in urejanju javnih površin, parkov in drugega. Delodajalci sklepajo posebne pogodbe, včasih pa niti to ne. Poglavitni motiv oseb, ki sprejmejo tako delo, je dodaten zaslužek. Večina iskalcev sezonskega dela razmeroma pogosto ta dela opravlja preko celega leta. V to skupino sodijo posebej mlajše upokojenke (delo z ostarelimi, čiščenje, likanje, pospravljanje ipd.), študentska populacija (zlasti sezonska dela ter ob koncu tedna, pogosto so varuhi otrok) in kmetje z manjšimi posestmi (predvsem sezonska kmečka dela).

- f.) Razpoložljivi čas. Gre predvsem za skupine, ki delajo poleg druge redne zaposlitve oziroma dohodkov (npr. pokojnine). Posebej je treba opozoriti na skupino študentov in malih kmetov, pa tudi nekaterih skupin delavcev v turizmu, ki so poleti ob jezerih in morju, pozimi pa v goratih predelih. Za študente so zanimiva zlasti sezonska dela ter dela ob koncu tedna. Za male kmete sta najpomembnejši jesen in pomlad, ko imajo tudi doma precej dela, a ga na mehaniziranih majhnih kmetijah opravijo dovolj hitro. To so skoraj praviloma nekdanji polkmeti, ki so zaradi nižje izobrazbe prvi postali tehnološki višek in so večinoma že izčrpali možnosti finančne državne podpore za čas brezposelnosti.
- g.) Usposobljenost prebivalstva. Prebivalstvo z določeno izobrazbo, znanjem jezika, s poznavanjem kulture, prava, mentalitete in navad. Pri pričakovani ceni delovne sile je lahko pomemben element potiskanje tega prebivalstva (ob iskanju ustreznih poklicnih profilov) v čezmejno iskanje dela. To je obenem tudi že element privlačnosti z druge strani meje. Značilen primer te vrste so posredniki prodaje rabljenih avtomobilov. Dejavnost je bila v zgodnjih devetdesetih letih dokaj razširjena na avstrijski in italijanski strani, potem pa je povsem zamrla.
- h.) Dvolastniki. Osebe, ki imajo zemljišče na obeh straneh meje, so praviloma dobri poznavalci razmer, imajo številne stike, ki jim omogočajo in olajšujejo racionalno izrabo posesti ter trženje proizvodov. (Belec 1992) Pogosto je to dodatni - vzpodbujevalni motiv. Upoštevati je treba tudi, da so dvolastniki zaradi pogostega prečkanja meje in vzpostavljanja stikov z domačini praviloma zelo dobro informirani o možnostih in tveganjih, zato pa je tudi njihova odločitev za delo na drugi strani meje dobro premišljena.
- i.) Delovna razmerja iz obdobja Jugoslavije: pred letom 1991 in osamosvojitvijo Slovenije in Hrvaške je bilo znatno število sedanjih hrvaških državljanov (nad 10.000) zaposlenih v podjetjih v Sloveniji. Zaradi razmejitve, novih delovnih pogodb in še posebno zaradi zmanjševanja števila

zaposlenih v različnih panogah, stečajih podjetij in drugih, tudi individualno pogojenih primerov se je število tako zaposlenih precej zmanjšalo. Obenem pa so se pričele uveljavljati podobne oblike, kot jih lahko zasledimo v Italiji in Avstriji. Vendar so zlasti v podjetjih v Slovenski Istri, Ložu, Ilirski Bistrici, Metliki, Krškem, Rogaški Slatini, Ormožu in Lendavi še sedaj zaposleni hrvaški državljani z ustreznimi delovnimi dovoljenji, ki dnevno prihajajo na delo.

4.2. PRIVLAČEVALNI DEJAVNIKI V OBMOČJIH IMIGRACIJE

Med dejavniki privlačenja (na strani ponudnikov dela) so posebno pomembni naslednji:

- a.) Razpoložljiva delovna mesta. Najpomembnejši privlačni element. Obmejna območja sosednjih držav imajo na razpolago vrsto delovnih mest, za katera se domačini, čeprav so solidna plačana, ne zanimajo. Druga vrsta del (npr. v turizmu) je podvržena močnim sezonskim nihanjem (npr. v turizmu), zato delodajalci za njihovo opravljanje najemajo sezonske delavce. Posebna skupina delovnih mest je tista, ki zahteva specifična znanja, sposobnosti in zveze. To so poklici za čezmejno sodelovanje (npr. prodaja ali odkup določenih artiklov, zavarovalništvo, denarni posli itn.), ko mora delojemalec zaradi narave svojega dela pogosto prečkati državno mejo.
- b.) Cena dela oziroma pričakovani zaslužki. Ti so na skoraj vseh področjih praviloma višji kot v Sloveniji, zato so taka zelo dela iskana. Zaradi pričakovanih večjih zaslužkih so dnevni čezmejni migranti pripravljene sprejeti tudi dela, ki jih v domačem okolju ne bi.
- c.) Možnosti dela po pogodbi ali brez nje. Nanaša se predvsem na pomožna dela v kmetijstvu, pomoč v gospodinjstvu (pri oskrbi ostarelih, varstvu otrok, pospravljanju, čiščenju, urejanju) in še pri nekaterih sezonskih delih. Takih delovnih mest je veliko zlasti v večjih mestih (Trst, Gorica, Videm, Beljak, Celovec, Gradec). Zaradi velikega števila ostarelega prebivalstva posebej izstopa Trst. Večje potrebe po kmečkem delu so predvsem na avstrijskem Štajerskem, Goriškem ter Videmskem.
- d.) Različne ugodnosti. Iskalci zaposlitve se raje odločajo za zaposlitev na drugi strani državne meje, če imajo poleg zaslužka še različne druge ugodnosti. Nekaterim je pogodno učenje tujih jezikov, nabiranje različnih izkušenj, ali pa tudi priložnost za še ustrežnejše in bolje plačano delo.

4.3. DEJAVNIKI PRIVLAČEVANJA V DRŽAVAH EU (AVSTRIJA, ITALIJA)

Delovni migranti iz držav Evropske unije (predvsem iz Italije in Avstrije) imajo nekoliko drugačne motive, ki so obenem njihovi motivacijski dejavniki. Delovni migranti iz EU predstavljajo številčno skromen, vendar vsebinsko bogat in raznolik del razmeroma številčne skupine delovnih imigrantov v Sloveniji. Po strukturi se (kot je bilo prikazano v prejšnjem poglavju) pomembno razlikujejo od ostalih. Brez dvoma so tudi njihovi motivi za zaposlovanje in bivanje v Sloveniji močno razlikujejo od npr. tistih, ki prihajajo iz Bosne ali Makedonije. Pri slednjih je odločno na prvem (ali celo edinem) mestu zaslužek in s tem preživetje ter izboljšanje socialnega standarda. Pri migrantih iz držav članic EU se je treba zavdati, da prihajajo iz okolij z večinoma višjim življenjskim standardom in jim plačilo samo po sebi ni edini motiv. Precej informacij o tem smo pridobili s terenskim delom, predvsem intervjuji po tujih podjetjih v Sloveniji. Poglavitni motivi tujih delavcev iz držav EU za zaposlitev v Sloveniji so predvsem:

a.) delovni izziv novega okolja

Delo v Sloveniji je izziv zaradi zamenjave starega okolja z novim, ki ga deloma poznajo in za katerega vedo, da ne prinaša večjih tveganj, obenem pa je v več pogledih drugačno od tistega, iz katerega izhajajo, kar širi obzorje in ustvarja nove priložnosti.

b.) poklicna priložnost, nadaljevanje kariere

Odpiranje novih področij dela obeta v nadaljevanju hitrejši vzpon v karieri, še posebno glede na lokacijo Slovenije ter njeno vlogo mostišča gospodarskega prodora proti balkanskim državam ter na sever in vzhod. V tem primeru posamezniki načrtujejo začasni postanek v Sloveniji, kasneje pa širjenje na nova področja. Gre pravzaprav za presojo pomena lege in strateškega položaja Slovenije.

c.) kakovost bivanja v Sloveniji

Delo je povezano z bivanjem in bivalnim okoljem v ožjem in širšem smislu in predstavlja pomemben element odločanja za delo v tujini, še posebno, če povsem ekonomski razlogi kratkoročno niso v ospredju. Tujci cenijo bivalne kakovosti življenja v Sloveniji, ki se zrcali skozi elemente, kot so: velika naravna raznolikost pokrajine na kratke razdalje, urejenost v ambientnem in komunalnem smislu, kulturne in arhitekturne prvine urbanega okolja (kjer večinoma delajo), povezanost in dostopnost različnih ambientov in kulturnih okolij, kulturna raznolikost in bogastvo (arhitektura, kulturna pokrajina, visoka kultura, vrsta prireditev, zbirke, muzejev, galerij ipd.), komunikativnost prebivalstva, njihovo znanje tujih jezikov, način življenja prebivalstva, cena bivanja in drugih storitev in podobno.

d.) stara partnerstva in utečeno sodelovanje

Nadaljevanje starih poslovnih zvez in poznanstev, že oblikovana partnerstva, ki obetajo razširitev dejavnosti in poslovnih priložnosti ob razmeroma majhnem tveganju, so elementi, ki pomagajo že uveljavljene dejavnosti močnejše umestiti v slovenski prostor tudi z neposrednim angažiranjem. Brez dvoma je to povezano tudi z ugodnostmi bivalnega okolja, ki ga poznajo in se v njem dobro znajdejo.

e.) osebni razlogi

V tem primeru gre predvsem za željo po spremembi delovnega in/ali bivalnega okolja za vsaj določen čas, kar je povezano tudi z družinskimi prilikami, sorodstvenimi in prijateljskimi vezmi ter ne nazadnje (posebno pri pripadnikih slovenskih manjšin v zamejstvu) za željo po vključitvi v slovensko jezikovno in kulturno okolje.

5. STRUKTURNA ANALIZA OBMEJNIH OBMOČIJ OB SLOVENSКИH MEJAH

Primerjava obmejnih območij na slovenski in avstrijski oziroma na italijanski strani kaže zelo zanimivo sliko. Čeprav so dnevne migracije veliko izdatnejše v območjih, ko se dve regiji – območji opazno razlikujeta v svoji strukturi in procesih, proučevani primeri kažejo, da je to mogoče tudi pri na prvi pogled razmeroma podobnih območjih. Slovenija je tako še enkrat zelo zanimiv primer proučevanja čezmejnih odnosov. Glede na podobnosti in razlike bi lahko proučevane primere razvrstili v šest skupin:

- Obe območji sta podeželski (primer Prekmurja in avstrijske Štajerske; tudi Kozjak in južna avstrijska Štajerska; na obeh straneh Kolpe);
- obe območji sta podeželski z močnima regionalnima središčema (avstrijska Štajerska z Gradcem in Slovenske gorice z Mariborom);
- eno območje je industrijsko, drugo turistično (Gorenjska in južna Koroška);
- obe območji sta turistični (Zgornjesavska in Kanalska dolina);
- ena je pretežno mestna in druga pretežno podeželska (Goriška in Vipavska dolina; Kras in Tržaško; Posavje in Zagrebška aglomeracija);
- obe območji sta terciarizirani in urbanizirani (Tržaško in Slovenska Istra).

Tabela 1: Primerjava lastnosti obmejnih območij na slovenski strani in na strani sosednjih držav ter struktura delovnih migrantov:

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Prekmurje	V severnem delu gričevnato in v južnem ravno, gosto naseljeno območje s prevladujočimi večjimi naselji in enim urbanim središčem. Število delovnih mest ni zadostno, zato tradicionalno sezonsko, začasno ali za stalno izseljevanje. Majhne, večidel mešane kmetije. Sedaj demografsko izrazito nazadujoče območje s čedalje bolj ostarelimi prebivalstvom. Zaradi krize industrije se je sprostito precej delovne sile.	Prevladuje gričevnat, v drobnem precej razgiban relief s prevladujočimi manjšimi naselji, zaselki ter razpršeno poselitvijo. Razmeroma gosta poselitev. Urbana središča so majhna in vsa na robu. Kmetije so precej večje (nad 10 ha), kar je pri specializaciji v vinogradništvo, sadjarstvo in druge kulture zadostno za uspešno tržno kmetijstvo, ki je tesno povezano s turizmom. Prometno omrežje je prilagojeno drobnonaselbinski strukturi.	Med dnevnimi migranti je več moških (ca. 60 odstotkov) kot žensk. Prevladujejo osebe s poklicno in osnovno šolo. Dve starostni skupini: mladi in tisti nad 45 let.	Večinoma kmečka dela na kmečkih obratih ter kot pomožna delovna sila pri obrtnih in nekaterih komunalnih dejavnostih. Pogosto opravljajo več del, ki jih med letom menjajo (večsezonski).
Slovenske gorice	V drobnem zelo razgibano gričevje je srednje do gosto naseljeno, s prevladujočo razpršeno poselitvijo in drobnonaselbinskim sistemom. V kmetijstvu izrazita usmeritev v sadjarstvo in predvsem vinogradništvo. Območje zajema tudi mesto Maribor z okolico. Slovenske gorice so sicer šibko urbanizirano območje. Zaradi propada večjih industrijskih obratov je huda brezposelnost, tudi med bolj kvalificiranimi. Življenjski standard je zato v povprečju nizek.	Ob Muri glavna prometna (Pyrnska) os mednarodnega pomena, v zaledju je največ lokalnih cest z nizko prometno propustnostjo. V zaledju prevladujejo v gričevnatem svetu manjša razložena naselja z več lokalnimi središči. Sorazmerno nizko stopnjo urbanizacije nadomešča mestna aglomeracija na območju Gradca. Tam je zgoščena tudi večina delovnih mest v zelo različnih dejavnostih in področjih. Visok standard.	Mešana, po spolu uravnotežena struktura dnevnih migrantov. Zastopane so vse starostne in kvalifikacijske (izobrazbene) skupine. Na podeželju prevladujejo manj kvalificirani, iz mariborskih ind. gigantov pa prihaja tudi tehnična inteligenca.	Raznovrstna ponudba delovnih mest. Na podeželju je veliko različnih pomožnih del na kmetijah in v komunalni, precej jih dela v turizmu in gostinstvu, v Gradcu je opazno število gospodinjskih pomočnic, visokokvalificiran kader je v industriji, obrti, razvoju.

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Kozjak	Hribovito območje, kjer v vzpetem svetu prevladujejo samotne kmetije, v dravski dolini pa nekoliko večja strnjena naselja. Stopnja urbanizacije je nizka. Prometne povezave so skoraj izključno po dravski dolini.	Gričevnato do hribovito območje, redkeje naseljeno, po standardu skromnejše kot deželno povprečje, z nizko stopnjo urbanizacije. Dostop prek višjih prevalov in s slabšo infrastrukturo.	Veliko sezoncev, posebno pri lesu, vinogradih in kmetijah. Prevladujejo moški (60 odstotkov).	Skromna ponudba delovnih mest, še največ je kmečkih sezonskih del, vključno z gozdarstvom.
Koroška	Hribovito do gorato površje, ki ga povezujejo tri doline. V hribovju izrazito razpršena poselitve s samotnimi kmetijami, večja in predvsem mestna naselja so v dolini. Rudarstvo in industrija imata že dolgo tradicijo. Razmeroma visoka stopnja urbanizacije. Zaradi krize v industriji in rudarstvu visoka brezposelnost.	V osrednjem delu uravnano z večjimi naselji ter na obrobju vzpeto površje z razpršeno poselitvijo. Nizka stopnja urbanizacije. Območje sodi med manj razvita na Koroškem in v Avstriji s še precej močnim kmetijstvom, razvito obrtjo, šibko industrijo in slabše razvitimi storitvenimi dejavnostmi. Razvita prometna infrastruktura. Tu je organizirana slovenska manjšina.	Med dnevnimi migranti je nekaj več moških različnih starostnih in kvalifikacijskih profilov. Med temi prevladujejo nižje kvalificirani.	Zaposlovanje v različnih dejavnostih, od gozdarstva (sezonsko) do turizma, trgovine, posredništva. Kmečkih del je malo, ker so koroške kmetije precej samozadostne.
Karavanke	Obsega gosto naseljeno, infrastrukturno opremljeno, urbanizirano območje z nekaj mejnimi prehodi prek goratega sveta (večje razdalje). Velja za zelo industrializirano območje s precej staro industrijo; del te je v zadnjem desetletju močno nazadoval in povzročil brezposelnost.	Obsega večji del južnega goratega in osrednjega nižjega dela Celovške kotline. To je gosteje naseljeno, urbanizirano in z infrastrukturo dobro opremljeno območje. Zaznavna je demografska rast zaradi doselejanja in povečevanja mednarodnih funkcij. Gospodarstvo temelji sedaj zlasti na turizmu in različnih storitvah. Je primer izrazite turistične pokrajine, obenem poseljene tudi z organizirano slovensko manjšino.	Med dnevnimi migranti prevladuje mlajše prebivalstvo s srednjimi in višjimi kvalifikacijami, po spolu nekako uravnoteženo. Zaradi dobrih prometnih razmer dosegajo dnevni migranti večje razdalje.	Dnevni migranti se zaposlujejo v različnih storitvenih dejavnostih, zlasti v turizmu (poletnem in zimskem), zdravstvu (med. sestre), prometu, trgovini, bančništvu. Med migranti je tudi precej strokovnjakov.

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Kranjska gora	Ozka dolina Save Dolinke je naseljena samo v svojem dolinskem dnu, prometno odprta proti Italiji ter prek K. sedla in predora proti Avstriji. Območje ima znaten prometni pomen. Kranjska gora je izrazito turistično območje, Jesenice pa industrijsko mesto s precej brezposelnimi.	Kanalska dolina je predvsem prometni koridor, naseljen v svojem dolinskem dnu. Poleg prometa in turizma (zimski, gorski) je bilo nekdanj pomembno tudi rudarstvo, ki je danes povsem opustelo (Rabelj).	Različni poklicni profili, čeprav prevladujejo tisti z nižjimi kvalifikacijami. Rahlja prevlada moških.	Moški se zaposlujejo v gozdarstvu in različnih komunalnih dejavnostih, ženske pa pri različnih hišnih delih.
Zgornje Posočje	Gorato, močno razčlenjeno in redko naseljeno območje. V višjih legah prevladuje drobnonaselbinski sistem, večja naselja so v dolini Soče. Skromno kmetijstvo in nekaj industrije; sedaj je poglavitna gospodarska dejavnost turizem. Proti večjim urbanim središčem v RS je območje oddaljeno in zaprto.	Obmejni predel je višji in gorat, širše zaledje pa je nižina, gosto naseljena in močno urbanizirana z Vidmom (Udine) kot središčem. Hribovje Beneške Slovenije se sooča z enakimi razvojnimi težavami. V gospodarstvu Furlanije prevladujejo manjši obrati. V Benečiji živi avtohotona slovenska manjšina.	Med dnevnimi migranti je največ moških. Opazne so sezonske konice, ki sovpadajo s spomladanskimi komunalnimi deli, avgustovskimi dopusti in jeseni s trgatvami, obiranjem sadja ipd.	Prevladujejo dela z nižjo kvalifikacijo v obrti, nekaterih vejah industrije, trgovine in storitev, v gradbeništvu. Ženske se zaposlujejo kot gospodinjske pomočnice.
Brda	Gričevata, v drobnem razgibana pokrajina z značilno gosto slemensko poselitvijo in gosto razpredenim, toda ne posebno zmogljivim prometnim omrežjem. Izrazito sadjarska in vinogradniška pokrajina s sorazmerno visokim življenjskim standardom. Nima urbanega naselja ali izrazitega središča. K temu gravitira tudi srednja Soška dolina.	Nekoliko nižja, a še vedno gričevnata in bolj proti zahodu ravna pokrajina. Gosta naselitev s prevlado večjih naselij in gostim prometnim omrežjem. Stopnja urbanizacije je sicer nižja, vendar sta v bližini dve večji aglomeraciji (Gorica, Videm). Sadjarska in vinogradniška pokrajina. Tu živi razmeroma številčna in dobro organizirana slovenska manjšina.	Prevlada moških (70 odstotkov) pretežno nižjih kvalifikacij. Čeprav je gospodarska in prostorska struktura obeh območij podobna, prihaja zaradi večjih pričakovanih zaslužkov na it. strani tudi do izrazito sezonskih gibanj.	Precej jih dela v industriji in obrti, veliko pa jih je tudi pri različnih kmečkih delih. Z napredovanjem mehanizacije obdelave domače posesti je med migranti precej kmetov. Ženske delajo po družinah.

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Goriško	Ob sotočju ožje Soške in široke Vipavske doline. Gosta poselitev z večjimi naselji in pomembnim regionalnim središčem (NG) tik ob meji. Intenzivno, v sadjarstvo, vinogradništvo in vrtnarstvo usmerjeno kmetijstvo, nekaj predelovalne industrije in naraščajoči pomen turizma. Več kot 20 let intenzivnih čezmejnih odnosov.	Osrednji del je ravnina ob Soči z mestom Gorica in bližnjim primestjem. Že tradicionalno močno trgovsko, obrtno središče, je postalo tudi pomembno žarišče čezmejnega sodelovanja, ki mu je dajala pomemben ton tudi številčna, gospodarsko in politično organizirana ter močna slovenska manjšina.	Med migranti prevladujejo ženske (2/3), in sicer skupina mlajših ter skupina starejših (praviloma upokojenk). Sezonska nihanja so zelo majhna. Razmeroma pogoste so poroke čez mejo.	Mlajše se zaposlujejo v zdravstvu, trgovini, gostinstvu ter kot hišne pomočnice, starejše upokojenke pa večinoma pomagajo pri različnih hišnih delih, čiščenju ipd.
Zahodni Kras	Majhno podeželsko območje s srednje gosto poselitvijo, brez lokalnega središča. Doma skoraj ni delovnih mest, zato so prebivalci navajeni na dnevno vožastvo.	Kraško območje se z enakimi naravnimi in družbenimi prilikami nadaljuje na italijanski strani. Ta pa je že zaledje Tržiča in somestja. Tudi tu je prisotna slovenska manjšina.	Mešana struktura migrantov po spolu in kvalifikacijah.	Naraščajo potrebe po ženski delovni sili zaradi čedalje več ostarelega prebivalstva.
Kras	Obsežna kraška planota, srednje gosto naseljena, s Sežano kot urbanim središčem. V preteklosti je bil Kras tesno povezan s Trstom. Od kmetijstva je pomembno vinogradništvo. Sedaj narašča vloga prometa, trgovine in turizma, ki je neke vrste servis za Tržačane in čedalje bolj tudi za Ljubljance.	Trst z najbližjim zaledjem je bil do konca druge svetovne vojne enovito območje s prepletenostjo različnih funkcij. Trst je mesto s staro trgovsko, poslovno in pomorsko tradicijo, sedaj pa nazaduje v gospodarskem in demografskem pogledu. Vendar pa mesto kljub temu ponuja vrsto zaposlitvenih možnosti.	Med dnevnimi migranti prevladujejo ženske različnih starosti in poklicnih kvalifikacij. Zaledje je zelo široko, saj prihajajo tudi iz Vipavske doline in celo iz Ljubljane. Tu ni sezonskega dela.	V ospredju so različna hišna in gospodinjstva dela od čiščenja, likanja, varovanja otrok ipd. Prihajajo tudi zaradi drugih služb (agencije, predstavništva, promocija ipd.).

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Slovenska Istra	Obmorsko, sicer pa gričevnato, hribovito površje, gosto naseljeno in zlasti v priobalnem pasu močno urbanizirano. Pomembna gospodarska veja je tudi promet in trgovina in vrsta uslužnostnih dejavnosti. Obenem se povečuje globina vplivov in prepletenost.	Trst z najbližjim zaledjem je bil do konca druge svetovne vojne enovito območje s prepletenostjo različnih funkcij. Trst je mesto stare trgovske poslovne in pomorske tradicije, sedaj pa nazaduje v gospodarskem in demografskem pogledu. Vendar pa mesto kljub temu ponuja vrsto zaposlitvenih možnosti.	Med dnevnimi migranti je večji del žensk različne starosti in poklicev. Sezonskih nihanj ti ni. Precej dnevnih migrantov prihaja tudi iz Hrvaške.	Zaposlovanje na različnih gospodinskih in hišnih opravilih. Precej je tudi oseb iz hrvaške Istre. S čedalje večjimi problemi ostarelega prebivalstva v Trstu je začasnih zaposlitev čedalje več.
Slovenska Istra (s Hrvaško)	Obmorsko, sicer pa gričevnato, hribovito površje, gosto naseljeno in zlasti v priobalnem pasu močno urbanizirano. Pomembne gospodarske veje so tudi promet in trgovina ter vrsta uslužnostnih dejavnosti. Obenem se povečujejo vplivi in njihova prepletenost.	Uravnano do gričevnato in v notranjosti hribovito kraško površje je redko naseljeno in šibko urbanizirano. Izrazita litoralizacija s kopičenjem dejavnosti in infrastrukture v obalnem pasu, v notranjosti je povsem periferno. Razen uspešnega turizma na obali je območje gospodarsko šibko in vezano na sezonski (turistični) ritem.	Prevlada žensk v starosti 20-45 let in verjetno različnih poklicev. Večidel so usmerjeni proti Trstu in je Slovenska Istra le tranzitno območje. Vendar pa se jih manjši del zadrži tudi v Sloveniji.	Prevladujejo zaposlitve na različnih priložnostnih delih, zlasti v gospodinjstvu in pri oskrbi ljudi. V Sloveniji se zaposlujejo v podjetjih in pri zasebnikih.
Notranjska	Območje sestavljata dve coni - Ilirskobistriška in Cerkniška, ki ju ločujejo visoke kraške planote Javornikov in Snežnika. Tudi nižje območje je redkeje naseljeno. Centralna središča so redka in nekatera tudi precej oddaljena. Ekonomsko šibko območje z nekaj uspešnimi podjetji.	Severni del sestavlja zelo redko naseljeni predel Gorskega Kotarja, južni pa sega do Kvarnerskega zaliva z Reko; je urbaniziran, gosteje naseljen in gospodarsko sorazmerno uspešen. Vloga Reke v širši regiji je nesporna.	Struktura delovnih migrantov je po spolu in po kvalifikacijski strukturi mešana. Večinoma gre za mlajše prebivalstvo pod 45 let. Nekateri gravitirajo tudi k Ljubljani.	Med moškimi jih nekaj dela pri gozdnih in drugih fizično zahtevnih delih. Nekateri delajo v industrijskih obratih ter odhajajo, zlasti ženske, tudi proti Trstu.

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Pokolpje	Skoraj v celoti kraško površje je redko naseljeno, tako v svojem zgornjem, kočevskem kot v spodnjem – belokranjskem delu; slednji ima vsaj nekaj lokalnih središč, izstopa le Črnomelj. Kolpa je vidna ločnica, čeprav je bilo v preteklosti med obema bregovoma precej sodelovanja.	Kraški, večinoma gozdnat in redko naseljen predel ima precej skromne ekonomske potencialne, vendar pa razpolaga z močnim regionalnim središčem Karlovcem, ki bi lahko iskal gravitacijsko zaledje tudi v Sloveniji. Vloga kmetijstva in gozdarstva je še precej poudarjena.	Pred letom 1990 je bilo zlasti v Metliki zaposlenih precej ljudi s Hrvaškega. Še danes je med dnevnimi migranti večji del tistih, ki prihajajo delat v industrijske obrate. Struktura po spolu je precej uravnotežena.	Iskalci dela iz Hrvaške so zaposleni večidel v industrijskih obratih v Metliki in Črnomlju, kar je neke vrste »dediščina« izpred leta 1990. Precej je tudi gozdnih delavcev.
Posavje	Območje Krško-Brežiške kotline je sicer gosto naseljeno, s pomembnimi gospodarskimi subjekti in opaznejšimi regionalnimi središči. V gospodarski shemi ima kmetijstvo z nekaterimi usmeritvami (sadje, vino) veliko vlogo. Vendar pa je območje zaradi solidne povezanosti s centralnimi slovenskimi predeli gospodarsko razmeroma uspešno.	Obsežno območje velike zagrebške aglomeracije tvori izrazito neskladje med obema stranema meje, saj je le-to urbanizirano in razpolaga z bistveno obsežnejšim človeškim potencialom in privlačno močjo, ki se zaradi sedanjih hrvaških gospodarskih težav še ne občuti dovolj. Vsekakor pa ima veliko realno in potencialno gravitacijsko moč.	Po spolni sestavi uravnotežena struktura dnevnih migrantov je zelo heterogena po poklicni sestavi in motivih, pa tudi po starostni strukturi. Prostorsko so (razen NEK) precej razpršeni, saj se zaposlujejo tudi v Novem mestu in celo Ljubljani.	Precej jih dela v nuklearki v Krškem, ostali pa so razporejeni po drugih dejavnostih, kar je dediščina nekdanje skupne države pred letom 1991. Vendar pa gre tudi nekaj Slovencev vsak dan na delo v Zagreb.
Posotelje	Gričevnato do hribovito, v drobnem zelo razgibano površje z zmerno gostoto poselitve, številnimi, toda šibkimi centralnimi kraji ter skromno infrastrukturo. Predel je v slovenskem državnem okviru izrazito periferen in demografsko ter gospodarsko šibak. Uveljavljen je turizem.	Gričevnato do hribovito območje z gosto razloženo poselitvijo in prevlado večjih naselij brez regionalnega središča. Kljub bližini Zagreba je predel pretežno periferen in gospodarsko šibak. Je tradicionalno območje močnega odseljevanja in zdomstva.	Večino dnevnih migrantov sestavljajo moški različne starosti. Prevladujejo osebe z nizkimi kvalifikacijami.	Največ jih je zaposlenih v steklarski industriji, zdraviliščih in nekaterih manjših obratih. Drugih storitev praktično ni.

Ime območja v Sloveniji	lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na drugi strani meje	struktura dnevnih čezmejnih migrantov	struktura del, ki jih čezmejni dnevni migranti opravljajo
Podravje	Obsežno območje gričevnatega in ravnega, izjemoma v Haložah tudi hribovitega sveta je razmeroma gosto naseljeno, kultivirana in negovana kulturna pokrajina z nekaj industrijskimi obrati. Pruj je središče regije, kamor pa celotno območje ne gravitira. Sodi med gospodarsko šibkejše in demografsko ogrožene predele Slovenije.	Območje sestavlja pretežno ravninski svet na severnem delu ter hribovit v južnem delu. Gosto naseljeno območje razpolaga z vrsto potencialov kmetijskega in industrijskega sektorja in je po velikosti, gospodarski orientaciji, moči in drugih lastnostih precej primerljivo s slovensko stranjo. Močnejša regionalna središča (Varaždin in Čakovec).	Dokaj veliko število čezmejnih delovnih migrantov sestavlja pestro mešanico po starosti, spolu, izobrazbi, poklicu in drugih lastnostih. Dobra polovica je v resnici tranzitnih, torej odhajajo naprej v Avstrijo.	Motivi za delo so zelo različni, vendar že prevladujejo različna priložnostna dela v gospodinjstvih, trgovini, na poljih, v vinogradih, sadovnjakih in na vrtovih. Zelo opazen je sezonski ritem, ki se poveča spomladi in jeseni.
Prekmurje (z Madžarsko)	Območje obsega teritorialno, kulturno in administrativno zaokrožen predel med dvema tromejama in izrazito robnim položajem. Gre za uravnano v južnem in gričevnato, povsod gosto naseljeno pokrajino s tradicionalno zelo močnimi sezonskimi, zdonskimi in izseljenskimi tokovi. Je periferno območje z vrsto gospodarskih težav.	Le v manjšem delu meji na Hrvaško; v glavnem pa proti Madžarski ter (glej na začetku tabele) Avstriji. Območje je na Hrvaškem gosto naseljeno, ravninsko, čeprav je gospodarsko skromno. Madžarski del je v celoti periferija z močnimi sledovi nekdanjega gospodarskega režima. Ima vse značilne lastnosti periferije.	S Hrvaškega prihaja zelo pestra mešanica dnevnih migrantov, medtem ko so migranti iz Madžarske skoraj izključno moški med 30 in 50 leti.	Iz Hrvaške je precej oseb, ki nadaljujejo pot v Avstrijo. Madžari večinoma opravljajo različna priložnostna fizična dela na kmetijah nekdanjih zdomcev.

6. OBLIKE IN OBSEG ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH MIGRACIJ

Popis leta 1991 je prikazal nad 50.000 delavcev na začasnem delu, ki skupaj z družinskimi člani bivajo v tujini. Zadnji statistični popis leta 2002 je to skupino zaradi enotne obravnave evropskih statistik praktično ukinil. Neposredna primerjava zaradi tolikšnih metodoloških razlik sicer ni mogoča, ekstrapolacija z upoštevanjem povprečne rodnosti in smrtnosti ter selitvenih tokov pa kaže, da moremo računati na nekoliko nižjo številko; recimo okrog 45.000. Zaposlovanje slovenskega prebivalstva v tujini se – vsaj v klasičnem pomenu – ne bo bistveno spreminjalo, pač pa moremo pričakovati močno povečano prostorsko mobilnost prebivalstva, in sicer predvsem bolj izobraženega, kvalificiranega in ambicioznega, ki mu bo prost evropski trg predvsem izziv in priložnost za nabiranje izkušenj ter uveljavljanje. Slovenija bo tako ostala migracijsko intenzivna država, vendar z znatnimi strukturnimi spremembami. Ker je v splošnem opaziti širjenje cone zaposlovanja (posledica boljših komunikacijskih možnosti) in večjo prostorsko mobilnost, bodo te spremembe deležne velike pozornosti. Zaradi širjenja cone zaposlovanja se povečuje tudi vplivni obmejni prostor in s tem območje, zajeto v čezmejne delovne migracijske tokove. Obenem je treba omeniti še okrog 42.000 delavcev, ki so v Sloveniji zaposleni začasno – pogodbeno, ter dodatno še nekaj tisoč tistih, pri katerih sta delo in zaslužek poglavitna motiva za pogosto prečkanje slovenske državne meje.

S terenskim proučevanjem smo leta 2000 ugotovili skupno skoraj 13.000 slovenskih državljanov, ki zaradi dela bolj ali manj redno vsak dan prečkajo državno mejo z Avstrijo oziroma Italijo, leta 2001 pa s ponovljeno raziskavo še okrog 1.000 več (število se še povečuje). Od teh jih skoraj 8.000 (56 odstotkov) dela v Italiji, okrog 6.000 (43 odstotkov) v Avstriji ter le 1 odstotek na Hrvaškem. Razlike med posameznimi območji so dokaj velike in jih je mogoče pojasniti s strukturnimi značilnostmi posameznih obmejnih območij na obeh straneh meje. Le redki slovenski državljanji se zaposlujejo na Hrvaškem (okrog 150; vendar je to zaposlovanje zaradi manjšega števila in strukturne raznovrstnosti tudi bolj skrito; v resnici jih je lahko več). To zaposlovanje je tako strukturno kot po motivih povsem primerljivo z delovnimi imigracijami iz Avstrije in Italije v Slovenijo.

Obratni tok predstavljajo delovni imigranti, ki z namenom zaposlitve prihajajo v Slovenijo. V Sloveniji je bilo sredi leta 2001 povprečno okrog 42.000 tujih delavcev z različnimi delovnimi dovoljenji. V tem okviru predstavljajo delovni migranti iz EU le skromen delež okrog 3 odstotkov, oziroma manj kot 1.000. Vendar pa so ocene, ki smo jih pridobili s terenskim delom (na mejnih prehodih, v tujih gospodarskih družbah, ki so locirane na ozemlju Slovenije), precej višje (okrog 2.000). To sicer ne spreminja razmerja med delovnimi imigranti iz EU in od drugod, pač pa opozarja na veliko raznolikost pojava čezmejnih delovnih migracij. Med delovnimi migranti iz EU je približno polovica t. i. dnevni čezmej-

nih migrantov, ostali bivajo v Sloveniji. Čezmejni dnevni migranti prihajajo večinoma v najbolj vitalna gospodarska območja Slovenije, zlasti v Ljubljano, Koper in Kranj. Gre pretežno za visoko kvalificirane kadre, ki so mobilni, močno motivirani in imajo institucionalno podporo iz svojega domačega delovnega okolja. Med temi je tudi sorazmerno veliko število pripadnikov slovenskih skupnosti iz Italije in Avstrije, katerih pomembna prednost je poznavanje jezika, kulture, mentalitete, družbenih odnosov in procesov in toliko lažjega navezovanja stikov. Pri vzpostavljanju gospodarskih »sidrišč« je to izjemno pomembno. Praktično vse večje avstrijske investicije v slovenskem prostoru so bile opravljene ob določeni ekonomski, pravni, finančni, jezikovni, kulturni ali celo politični asistenci predstavnikov koroških, graških, dunajskih Slovencev. Za investicije italijanskih družb velja enako. Dejansko je treba računati na skupno skoraj 2.000 oseb iz Italije in Avstrije, ki v Sloveniji redno ali občasno opravljajo določene aktivnosti z gospodarskim motivom. Le dobra četrtnina pa te dejavnosti opravlja tako redno, da pridobijo tudi ustrezna delovna dovoljenja (Zupančič 2001, 20–28).

Za delo in prebivanje tujih delovnih imigrantov so najbolj privlačna vitalna mestna območja državne prestolnice in regionalna središča. Tako jih je samo v Ljubljani z bližnjo okolico 36 odstotkov, v večjih slovenskih urbanih območjih (Ljubljana, Maribor, Celje, Koper z obalnim somestjem, Kranj, Nova Gorica, Novo Mesto) skoraj 70 odstotkov. Tujci iz EU so, čeprav razpršeno, prisotni na območju celotne Slovenije. Poleg prepoznavne in povsem pričakovane največje koncentracije v ljubljanski mestni pokrajini kot prizorišču največjih interesov so pomembna tudi regionalna središča. Še bolj zanimiva je lokacija tujih investicij in posledično tudi prisotnost tujih delovnih imigrantov. Oba podatka se prostorsko močno ujemata. Slovenijo smo razdelili na šest območij: zahodno Slovenijo, Gorenjsko, Ljubljano (širše), južno Slovenijo, Savinjsko z Zasavjem ter severovzhodno Slovenijo. Glede na regionalno poreklo delovnih migrantov iz EU pa je mogoče v Sloveniji razpoznati tri območja:

- Območja prevlade investicij in delovnih migrantov iz Avstrije in Nemčije,
- območje prevlade investicij in delovnih migrantov iz Italije,
- območje prepletanja različnih vplivov.

Prvo območje obsega predvsem predele severovzhodne Slovenije, drugo se širi predvsem v zahodno Slovenijo, tretje pa predvsem v osrednjo in južno Slovenijo.

Tretji del čezmejnega pretoka delovne sile na slovenskih obmejnih območjih pa predstavljajo čezmejni dnevni delovni imigranti iz Hrvaške in Madžarske. Po motivih in delih, ki jih opravljajo, so precej podobni prvi skupini (slovenski

državljeni v Italiji in Avstriji), kar lepo kaže na izrazito tranzitni značaj Slovenije v tem pregledu. Rezultati podrobnega terenskega proučevanja na slovensko-hrvaški in slovensko-madžarski meji kažejo precej drugačno podobo (New Prosperity for rural regions, 1999). Iz obeh držav na delo v Slovenijo predvsem prihajajo. Edino na območju Zagreba in Reke se tudi Slovenci dnevno vozijo na delo iz sosednje Hrvaške (Socialnogeografska problematika obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji, 2001). Prve ocene (2002) so pokazale na okrog 500 dnevnikih migrantov iz Madžarske in okrog 8.000 dnevnikih migrantov iz Hrvaške. Kasnejša bolj celovita terenska raziskava je to v glavnem potrdila za Hrvaško, medtem ko jih je za Madžarsko ugotovila le okrog 150. Povsem mogoče pa je, da je prišlo do realnega zmanjšanja števila čezmejnih delovnih migrantov ali pa za preusmeritev na druge mejne prehode (tudi med Madžari je bilo nekaj »tranzitnih«). Veliko jih je zaposlenih v slovenskih podjetjih na obmejnih območjih. Vsaj 2.500 jih potuje naprej na delo v Avstrijo in Italijo. Tako so slovenski mejni prehodi (schengenska meja) tudi prizorišče čezmejnih dnevnikih migracij hrvaškega in (precej manj) tudi madžarskega prebivalstva (Zupančič 2001), medtem ko v Slovenijo prihaja sicer manj, a še vedno dovolj opazno število ljudi. Končna bilanca prikazuje naslednja preglednica:

Tabela 2: Primerjava obmejnih območij na strani Slovenije in na strani EU

ime območja v Sloveniji	ocenjeno število dnevniških migrantov iz Slovenije	ocenjeno število dnevniških migrantov v Slovenijo	Skupen pretok dnevniških migrantov prek slovenske državne meje
Prekmurje	600	-	600
Slovenske gorice	3.885	-	3.885
Kozjak	75	-	75
Koroška	350	-	350
Karavanke	970	-	970
Kranjska gora	90	-	90
skupaj AVSTRUJA	5.970	900	6.870
Zgornje Posočje	260	-	260
Brda	550	-	550
Goriško	2.550	-	2.550
Zahodni Kras	130	-	130
Kras	2.230	-	2.230
Slovenska Istra	2.310	-	2.310
Skupaj ITALIJA	8.030	650	8.680
Iz drugih držav EU	-	450	450
Istra (s Hrvaško)	30	1.980	2.010
Notranjsko	20	195	215
Pokoplje	-	265	265
Posavje	100	1.750	1.850
Posotelje	-	960	960
Podravje	-	1.670	1.670
Pomurje	-	1.000	1.000
Skupaj HRVAŠKA	150	7.820	7.970
Prekmurje	-	150	150
Skupaj MADŽARSKA	-	150	150
SKUPAJ	14.150	9.970	24.120

(Zupančič 2000; Zupančič 2001; terensko delo 2002 in 2003).

Največ dnevniških migrantov prihaja na širše območje Gradca, tesno za njim pa je Trst z najbližjo okolico. Obe središči z zaledjem zaposlujeta več kot 4.000 dnevniških migrantov. V obeh mestih so selitve, še posebej zaradi dela, stvar razmeroma dolge tradicije. Obe mesti sta namreč že na začetku 20. stoletja pritegovali veliko raznovrstne delovne sile s precej širokega zaledja. S tem se že nakazuje dejstvo, da ima tradicija potovanja na delo in stikov na določenem prostoru še danes pomembno vlogo. Zlasti Trst so oskrbovali z različnimi dobrinami in uslugami z zelo širokega zaledja (praktično enako obsežnega kakor danes) že v 19. stoletju.

Čezmejni dnevni migranti uporabljajo skoraj vse prehode, razen planinskih in kmetijskih. Najpogosteje uporabljajo tiste z najkrajšo razdaljo med bivališčem in krajem dela in tiste, ki so odprti ob primernih urah (mnogi obmejni prehodi imajo omejen urnik obratovanja). Zato so zelo pomembni tudi nekateri obmejni in meddržavni mejni prehodi (npr. Miren, Nova Gorica). Nekateri raje uporabljajo mednarodne mejne prehode z visoko frekvenco pretoka ljudi, ker se na ta način lažje skrijejo, čeprav to zdaleč ni najpomembnejši motiv izbire prehoda. Tovrstni »potniki« praviloma kombinirajo prihod v tujo državo skozi en prehod in se vračajo skozi drugega. Tudi ti, čeprav jih je težje zaslediti, obstajajo.

Posebej je treba opozoriti, da nekatere mejne prehode uporabljajo tudi dnevni delovni migranti iz Hrvaške. Število teh v prikazani tabeli ni všteto, ker niso slovenski državljani. Na Štajerskem uporabljajo izključno mednarodne mejne prehode, v Istri pa tudi meddržavne in obmejne, in sicer po Videmskem sporazumu. Ocena skupnega števila je okrog 1.000 na Štajerskem in okrog 1.500 v Istri.

Med najpomembnejšimi mejnimi prehodi za potovanje na delo v obmejna območja sosednjih držav so:

- a.) Gornja Radgona: z okrog 1.200 dnevnimi migranti, ki prihajajo predvsem z območja vzhodnih Slovenskih goric in Prekmurja. Sem prihaja tudi večji del Hrvatov iz Medmurja na Hrvaškem.
- b.) Šentilj: je z več kot 2.500 dnevnimi migranti najpomembnejši mejni prehod za pretok delovne sile. Delavci prihajajo z zelo širokega območja Slovenskih goric, Maribora in Ptuja in so tudi po kvalifikacijski strukturi ter po delih, ki jih v Avstriji opravljajo, najbolj raznovrstni. Velika prednost je avtocestna zveza med obsežnim zaledjem (Maribor z okolico) in ciljnim območjem (Gradec), kar poveča število na obeh straneh.
- c.) Iesenice-Hrušica: z več kot 750 čezmejnimi migranti je ta avtocestni mejni prehod vse leto zelo lagoden za uporabo. Dnevni migranti dosegajo najpomembnejša središča z zaposlitvenimi mesti na Koroškem, v prvi vrsti Beljak, pa tudi Celovec, območja ob jezerih poleti in zimskošportna središča pozimi, vse do Spittala in še višje. Po strukturi so precej raznovrstni.
- d.) Miren: obmejni mejni prehod preseneča z okrog 1.200 dnevnimi migranti. Njegovo priljubljenost je treba iskati v zelo primerni lokaciji, saj se nahaja v neposredni bližini avtocestnih priključkov na italijanski strani meje, od koder so dosegljiva mesta, kot so Gorica, Tržič in Videm, do neke mere celo Trst. Vrtojba je močno zasedena s tranzitom tovornjakov in mednarodnega prometa nasploh, zato se mu dnevni migranti raje izognejo. Obenem ima gosto naseljeno zaledje spodnje Vipavske doline.

- e.) Fernetiči: s 1.500 dnevnimi migranti pomemben mednarodni mejni prehod z zelo obsežnim zaledjem, saj gravitira nanj ne le Kras, temveč večina Vipavske doline, območje Postojne in vse do Ljubljane! Nekaj jih prihaja tudi iz Hrvaške. Struktura dnevnih migrantov je dokaj pisana, med njimi pa je veliko tistih, ki opravljajo različna pomožna dela v gospodinjstvih.
- f.) Škofije: z nad 1.800 dnevnimi migranti drugi najbolj pomemben mejni prehod na schengenski meji RS. Njegova lokacija med Kopro in Trstom je (ob majhnih razdaljah in gosto naseljenem območju) zelo ugodna. Struktura dnevnih migrantov je zelo pisana, čeprav prevladujejo osebe, ki odhajajo v Italijo predvsem na pomožna dela v gospodinjstvih. Zato je med njimi precej več žensk kot moških. Skozi ta mejni prehod prihaja tudi večina Hrvatov iz hrvaškega dela Istre. To je tudi edini prehod, kjer poznamo (sicer veliko manjši) obratni pretok delovne sile iz Italije v Slovenijo.
- g.) Sečovlje: mejo z delovnimi motivi in namenom nadaljevanja proti Trstu in Miljam dnevno prečka okrog 800 hrvaških državljanov. Rahla prevlada žensk, ki odhajajo predvsem na pomožna dela v gospodinjstvu, pogosto kot popoldansko (ali dopoldansko); torej poleg redne zaposlitve.
- h.) Sočerga: okrog 600 dnevnih migrantov iz notranjosti Istre, ki se zaposlujejo deloma v Sloveniji in deloma (večji del) v Italiji, predvsem v Trstu. Struktura dnevnih migrantov ter del, po katerih segajo, je podobna kot v prejšnjem primeru - Sečovlje (in podobno kot na mejnem prehodu Dragonja, ki kaže le nekoliko manjšo frekvenco).
- i.) Obrežje I. in II.: mejna prehoda s skupno največjo frekvenco čezmejnih delovnih migrantov: skupno okrog 1.600. Spolna sestava je uravnotežena, kvalifikacijska pa izredno raznolika, saj obsega od znatnega števila vrhunskih strokovnjakov v nuklearni elektrarni Krško do različnih pomožnih ter težjih fizičnih del. To je obenem prehod, ki ga prečkajo tudi slovenski državljani z delovnimi motivi, ki se zaposlujejo v Zagrebu; predvidevamo, da je njihova kvalifikacijska struktura sorazmerno visoka.
- j.) Ormož: okrog 1.000 dnevnih migrantov, ki se usmerjajo proti različnim slovenskim urbanim središčem vzhodne Slovenije, v precejšnji meri pa - podobno kot v Istri - proti Avstriji (Radgona, Lipnica, graška aglomeracija). V sicer pestri sestavi po starosti in izobrazbeni - kvalifikacijski strukturi prevladujejo iskalci zaposlitve gozdnih, kmečkih del ter gospodinjskih opravil. Opazen je sezonski ritem s primarnim viškom jeseni in drugim pomladi, najmanj pa jih je pozimi.
- k.) Petišovci: dobrih 1.000 dnevnih čezmejnih migrantov, ki prihajajo izključno iz Medmurja, zaposlujejo pa se deloma v Lendavi (petrokemična

industrija, gradbeništvo), nekateri pa odhajajo dalje proti Radgoni in celo Gradcu. Precejšen del teh migrantov je na nek način »dediščina« iz časov pred osamosvojitvijo obeh držav, ko je to bila redna zaposlitev. Jeseni je opazen sezonski višek, vendar manj kot pri Ormožu.

6.1. SEZONSKI UTRIP DNEVNIH ČEZMEJNIH MIGRACIJ

Sezonska dela so v strukturi ponudbe različnih del na drugi strani meje izredno pomembna. Veliko dnevnih migrantov med letom odhaja na različna sezonska dela, zato je sezonske konice težko ločiti od bolj ali manj rednih dnevnih migracij. Vrsta del, zlasti pomožnih na kmetijah, kaže na do neke mere sezonski utrip.

Največ sezonskih konic je jeseni med septembrom in sredino oktobra, in sicer pri različnih kmečkih delih, kot so obiranje jabolk, hrušk, grozdja in nekaterih drugih vrst sadja (maline, brusnice, borovnice) na večjih posestvih v Avstriji in Italiji. Tedaj tovrstna dela – med dopustom – zaradi zaslužka opravljajo tudi nekateri sicer redno zaposleni v RS. Med njimi so tudi študenti, precej manj pa je upokojencev. Sezonski utrip kažejo tudi turistična območja, ki imajo daljšo poletno in zimsko sezono. Sezonski značaj je do neke mere značilen tudi za dela v gozdarstvu.

Močno povečanje sezonskih del je značilno predvsem za avstrijsko Štajersko. Na omenjena dela prihajajo iz Prekmurja in Slovenskih goric. Veliko bolj blag sezonski utrip s skoraj enakimi pogoji kaže tudi območje Goriške in Videmske pokrajine v Italiji. Le Trst tega načina skoraj ne pozna, če odštejemo poletne mesece, zlasti avgust, ko je zaradi dopustov v Italiji dela z oskrbo domov in gospodinjstev na splošno nekoliko manj.

6.2. KVALIFIKACIJSKA STRUKTURA DNEVNIH ČEZMEJNIH MIGRANTOV

Točno kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih migrantov je nemogoče ugotoviti, saj za to ni instrumenta (popisa, registra ipd.). Oceniti jo je mogoče s pomočjo nekaterih indikatorjev, ki upoštevajo strukturo prispevnega območja ter strukturo ponujenih del v sosednjih državah. S terenskim poizvedovanjem smo vsaj v grobem določili kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih migrantov.

V večini prispevnih območij je kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih migrantov nižja od strukture območja. Večina bolje kvalificiranih namreč že doma dobi ustrezno delo in tudi brezposelnih je med boljše kvalificiranimi manj. Poleg tega je med dnevnimi migranti precej upokojencev in v tej skupini prevladujejo osebe z OŠ ali s še nižjo izobrazbo.

Vendar je tudi nekaj izjem. Medicinske sestre, ki dnevno potujejo na delo v bližnja večja središča na drugi strani meje (v Gradec, Celovec, Beljak, Gorico, Videm, Trst), so prva in pravzaprav stalna izjema. Druga izstopajoča skupina so predvsem tehnični strokovnjaki, ki so nekdaj delali v velikih industrijskih obratih v Mariboru, na Ravnah in Jesenicah, in so po stečajih teh podjetij ostali brez dela. Zaposlujejo se predvsem v dveh središčih: v Gradcu ter v Beljaku. Zlasti v Gradcu je njihov delež prav znaten, saj gre za nekaj sto ljudi!

V splošnem se kaže trend izboljševanja kvalifikacijske strukture, ne le zaradi splošnega izboljševanja te strukture v Sloveniji, temveč zlasti zaradi potreb po čedalje bolj kvalificirani delovni sili na drugi strani meje. Določena pomožna dela bodo seveda ostala. Čedalje več pa je poklicev, kjer je potrebna temeljita strokovna izobrazba, poleg te pa še vrsta znanj, kot so npr. znanje jezika, poznavanje navad, kulture, mentalitete, prava in drugih, za uspešno poslovno življenje potrebnih znanj, veščin in spretnosti. Za zaposlitev na delovnih mestih v industriji, obrti, trgovini, različnih servisnih dejavnostih in agencijah potrebujejo čedalje bolj formalno kvalificirano in tudi praktično usposobljeno delovno silo. Izboljševanje kvalifikacijske strukture čezmejnih dnevnih migrantov je v tesni povezanosti z intenziviranjem čezmejnega sodelovanja znotraj evropske integracije. To je obenem (poleg pripadnikov manjšin) tudi sloj, ki lahko izjemno vzpodbujevalno deluje na širjenje oblik čezmejnega sodelovanja (Joint Programming Document 2000–2006, Austria–Slovenia 2000). Podobne učinke smo ocenili tudi v študiji za slovensko-hrvaški obmejni prostor in čezmejno sodelovanje ob njem. (Zupančič et al. 1991)

6.3. STRUKTURA DEL, KI JIH OPRAVLJAJO DNEVNI ČEZMEJNI MIGRANTI

- a.) redna dela v industriji, obrti in drugih dejavnostih. Zaposleni imajo urejen delovni status, na delo potujejo redno, brez sezonskih nihanj. Praviloma so zaposleni v poklicih, kjer na drugi strani meje primanjkuje ustrezne delovne sile ali pa je ta predraga (to je precej redkeje). V to skupino sodijo tudi medicinske sestre, negovalke na eni ter tehnična inteligenca na drugi strani. Njihovo število se povečuje.
- b.) redna dela v nekaterih vrstah obrti, trgovine in gostinstva. Pri njih delovni status ni urejen in delajo na črno. Ne gre toliko za samo vrsto del, temveč predvsem za odnos delodajalcev do dnevnih migrantov.
- c.) Redna delovna razmerja s kvalificiranim in usposobljenim, a zelo mobilnim prebivalstvom. Gre predvsem za dela v agencijah, trgovini, zavarovalništvu in turizmu. Kot dobri poznavalci Slovenije širijo tržišče avstrijskim podjetjem v slovenskem prostoru. To so dela, ki jih opravljajo tudi pripadniki

slovenskih manjšin. Gre za kvalificirano, pogosto visoko izobraženo delovno silo.

- d.) Pomožna dela v gospodinjstvih. Gre za različna opravila, za katera se večinoma ne sklepajo delovna razmerja, pogosto niti ne pogodbe. Ta dela večinoma opravljajo ženske, saj gre za različna hišna opravila, kot so pospravljanje stanovanja, likanje perila, urejanje vrtov in zelenic in za nego ter oskrbo ostarelih ljudi. Delovni urnik je po individualnem dogovoru, prav tako način in vrsta izplačila. Ta dela so značilna zlasti za Trst, ki ima veliko ostarelega prebivalstva, v manjši meri pa tudi za druga večja središča.
- e.) Pomožna dela na kmetijah. Pri teh delih so udeleženi večinoma moški, saj gre tudi za zahtevnejša fizična dela, kot je pomoč pri obdelovanju zemlje, pripravi kmetijske mehanizacije, gnojenju, agrokultivaciji zemljišč, spravilu pridelka in predelavi pridelkov. Med ta dela sodijo tudi opravila v vinogradih in sadovnjakih oziroma plantažnih nasadih ter dela v gozdu. Nekateri imajo urejen delovni status (pogodbo), večidel pa ne. Razmeroma pogosto namreč dnevni migranti med letom opravljajo dela za več lastnikov. Opazen je že sezonski utrip.
- f.) Izrazito sezonska dela. Zaradi obiranja grozdja in sadja v sadovnjakih se posebno septembra in oktobra pretok dnevni migrantov močno poveča; pravzaprav jih ne moremo šteti med redne čezmejne dnevne delovne migrante. Sezonska dela so značilna zlasti za območje avstrijske Štajerske in na Goriškem ter Videmskem v Italiji.

6.4. STRUKTURA DEL DELOVNIH MIGRANTOV IZ EVROPSKE UNIJE V SLOVENIJI

Struktura delovnih migrantov iz Evropske unije (predvsem iz Avstrije in Italije) se razlikuje tako po načinu prihoda na delo (med njimi so tudi nekajdnevni in tedenski migranti) kot po strukturi del, ki jih opravljajo. Delovni migranti iz držav Evropske unije posegajo po zelo različnih delih v gospodarstvu, upravi, športu in kulturi. Med njimi prevladujejo osebe, ki se v Sloveniji zadržujejo krajši čas, največ do enega leta. Le lastniki kapitala, podjetniki in poslovodni delavci delajo v Sloveniji tudi več let. Zato so pridobili zelo različna dovoljenja (kot bo prikazano kasneje). Glede na vrsto in področje del so uveljavljene naslednje oblike:

a.) delo v upravnih službah

V procesu vključevanja Slovenije v EU in druge oblike mednarodnega sodelovanja so za potrebe pospeševanja teh procesov poslani strokovnjaki posameznih področjih iz držav članic teh asociacij kot neke vrste tehnična

pomoč, deloma pa lahko opravljajo tudi različne naloge preverjanja »napredka« Slovenije na različnih področjih. V veliki meri gre za dogovorjene, uradne izmenjave na področjih, kot so sodstvo, javna uprava, javne finance, policija, vojska, pa tudi različne sfere civilne družbe. V to skupino sodijo ne nazadnje tudi delavci diplomatskih in konzularnih predstavništav držav članic in evropskih institucij. Praviloma delujejo v okviru ustreznih slovenskih državnih ustanov: ministrstev, uradov, služb in agencij.

b.) dela v izobraževanju in usposabljanju

Na različnih stopnjah izobraževanja, še posebno pa na univerzi in v raziskovalni dejavnosti, je izmenjava vrhunskih strokovnjakov ter mlajših sodelavcev uveljavljen in zaželen način sodelovanja, s ciljem izboljšati vedenje o posameznih področjih, omogočiti učeči se populaciji čimveč možnosti za izobraževanje tudi prek različnih predavateljev, umestitve v mednarodno univerzitetno in raziskovalno sfero, izmenjave metod, tehnik in rezultatov in podobnih, obče priznanih principov. Tuji predavatelji so privlačen element tako rednih formalnih kakor tudi neformalnih oblik izobraževanja in usposabljanja. Po drugi strani pa gre tudi za različne neformalne oblike izobraževanja in usposabljanja, ki so predmet že deloma prostočasnih aktivnosti (npr. o različnih »alternativnih« medicinah, športu, vodenju, religijah, do verjetno najbolj razširjenih jezikovnih tečajev, seminarjev in šol, ki imajo lahko delno tudi formalni značaj (diplome ipd.). Iskani so t. i. »native speakerji«, ki so pravzaprav neke vrste izvozno blago. Podoben značaj imajo tudi različne oblike delovnih treningov, tehničnega in managerskega usposabljanja, ki jih v obliki zaključenih seminarjev v veliki meri opravljajo prav tuji.

c.) predstavniki gospodarskih ustanov

Lastniki manjših ali večjih tujih podjetij v podružnice teh podjetij v Slovenijo pošiljajo praviloma visoko kvalificirane predstavnike za vodenje in poslovanje ter opravljanje določenih ključnih del. To so predstavniki trgovskih hiš, bank, zavarovalnic, nekaterih industrijskih podjetij, podjetij, ki se ukvarjajo z različnimi storitvami in različnih drugih ustanov. Statistika jih večinoma vodi kot poslovodne delavce, zastopnike tujih podjetij, detaširane delavce. Širjenje kapitalskega trga, investiranje tujih podjetij v Sloveniji, nakupi podjetij in različne oblike povezovanja in združevanja podjetij so osnova čedalje številčnejše skupine delovnih imigrantov v Sloveniji, ki pušča že zaradi zgradb, napisov, propagande v medijih in različnih drugih oblik delovanja v javnosti tudi na zunaj prepričljiv pečat prisotnosti tujega kapitala v Sloveniji.

d.) posredniki

So dostikrat povezovalci manjših in večjih domačih in tujih podjetij, ki pomagajo vzpostavljati začetne kontakte, preverjajo interese, testirajo tržišče in opravljajo druga dela. So povezovalci in organizatorji, na nek način skrbniki. Pogosto te vloge opravljajo pripadniki slovenskih manjšin v Italiji ali Avstriji ter slovenski zdomci, ki zaradi obvladovanja jezika, kulture, poznavanja mentalitete in navad, pravnih značilnosti in pasti na obeh straneh meje veliko lažje vzpostavljajo stike in spodbujajo k sodelovanju. Zato ni niti najmanjše naključje, da sta prav italijansko in avstrijsko gospodarstvo najlažje našla pot do slovenskih partnerjev.

e.) delavci v tujih in slovenskih podjetjih ter ustanovah

V to skupino sodijo osebe, ki opravljajo različna, vendar ne vodstvena in managerska dela v tujih in slovenskih podjetjih v Sloveniji.

f.) samostojni poklici

V tej skupini so po eni strani mali podjetniki, ki večinoma občasno delajo v Sloveniji, imajo tu poslovne partnerje ali celo podjetja. Še številčnejši pa so predstavniki t. i. svobodnih poklicev, kot so npr. arhitekti, zdravniki različnih področij in specializacij, svetovalci za različna vprašanja in področja, prevajalci, advokati in predstavniki drugih svobodnih poklicev. Tudi med temi je sorazmerno veliko pripadnikov slovenskih manjšin in zdomcev, ki podobno kot v nekoliko prej opisanem primeru izrabljajo prednosti poznavanja obeh okolij. Ta skupina izrazito narašča predvsem po zaslugi številnih novih oblik storitev in uslug, ki jih lahko nudijo na področjih od prava in ekonomije do financ, borznega posredništva in medicine.

g.) osebe na usposabljanju in študiju

Praviloma sodelujejo pri različnih študijskih in raziskovalnih izmenjavah mladih strokovnjakov, ki si na ta način pridobivajo izkušnje, obenem pa skrbijo tudi za nadaljnja povezovanja in partnerstva. Praviloma potekajo v okviru programov izmenjav, redkeje pa kot rezultat bilateralnega sodelovanja; v prihodnje bo slednjega verjetno več. Med slednje kot posebna skupina sodijo tudi predstavniki slovenskih manjšin, še posebej za področja jezika, kulture, športa, politike in drugih. Sami so najbolj zainteresenti za področje prava in ekonomije, ki jim bosta kasneje olajšala dela pri čezmejnih projektih.

h.) športniki

V to skupino sodijo športniki, ki bolj ali manj poklicno, torej proti plačilu, nastopajo za klube in športna društva v Sloveniji, ali organizirajo športne prireditve - športni managerji, trenerji in ostalo osebje, ki v klubih in

zvezah skrbi za nemoten potek športne vzgoje v tehničnem, zdravstvenem, finančnem, medijskem smislu. Na področju športa je pri vseh profilih, morda še najmanj pri trenerjih, precejšnja fluktuacija kadrov.

i.) kulturniki in umetniki

Podobno kot športniki poklicno skrbijo za različne faze dela na področju umetnosti in kulture; od vzgoje mladih kadrov (npr. pri baletu, plesu, lutkarstvu), pri sezonskih nastopih (opera, balet, gledališče, folklor) ali za posamezne prireditve (zlasti glasbeniki, likovne kolonije, grafične delavnice ipd.). Posebna skupina so potujoče skupine (npr. cirkuške, dramske), ki se ob gostovanjih krajši čas mudijo v RS. Tudi v skupini kulturnikov in umetnikov je treba posebej naglasiti vlogo in pomen predstavnikov Slovencev v zamejstvu, izseljenstvu in zdomstvu.

Med vsemi so najmočnejše prisotni na področju gospodarstva in izobraževanja. Na gospodarskem področju gre predvsem za upravljalce, managerje, vodstvene kadre in neobhodno potrebno tehnično in strokovno osebje. Število izdanih in veljavnih delovnih dovoljenj, po drugi strani pa naraščanje števila tujih podjetij v Sloveniji, povezovanja in sodelovanja slovenskih in tujih podjetij, prevzemi podjetij in podobno so indikatorji rasti vloge in pomena tujih investicij v slovenskem prostoru in zato tudi delovnih imigrantov. Vendar ne gre zgolj za večja in velika tuja podjetja, temveč tudi za vrsto manjših. Posebno v severovzhodni Sloveniji so domačini in še posebno nekdanji zdomci ustanovili podjetja s partnerskimi povezavami z nekdanjim okoljem (Avstrija, Nemčija), ki so zaradi finančnih težav sčasoma prišla v odvisnost ali celo lastnino tujih partnerjev. Tako je ekonomska kriza na regionalni ravni prispevala k prodoru malih tujih podjetij. Seveda pa so najbolj prepoznavna velika tuja podjetja, ki so se uveljavila na področju trgovine (npr. Leclerc, Spar, Bauhaus, Baumax, Drogeriemarkt, Rutar), servisnih dejavnosti (prodajne mreže avtomobilov, Schell, OMV ipd.), industrije (Revoz, Danfoss, prej Henkel, papirnica Vevče, vrsta tekstilni obratov v italijanski posesti, načrtovano povezovanje Interbrew s Pivovarno Union itd.), na področju bančništva (npr. Hypo Bank, Volksbank, BankAustria - Creditanstalt), zavarovalništva (Generali, Wiener Staedtsche), telekomunikacij (avstrijski prevzem Simobil-a). Le v nekaj primerih (npr. Rutar center, Malalan) so ključni nosilci ali lastniki pripadniki slovenskih manjšin iz zamejstva.

Za delo in prebivanje tujih delovnih imigrantov so najbolj privlačna vitalna mestna območja državne prestolnice in regionalna središča. Tako jih je samo v Ljubljani z bližnjo okolico 36 odstotkov, v večjih slovenskih urbanih območjih (Ljubljana, Maribor, Celje, Koper z obalnim somestjem, Kranj, Nova Gorica, Novo Mesto) skoraj 70 odstotkov. Tujci iz EU so, čeprav razpršeno, prisotni na območju

celotne Slovenije. Poleg prepoznavne in povsem pričakovane največje koncentracije v ljubljanski mestni pokrajini kot prizorišču največjih interesov so pomembna tudi regionalna središča.

7. UČINKI ČEZMEJNIH DELOVNIH MIGRACIJ NA OBMEJNI PROSTOR IN DRUŽBO

Čezmejne dnevne delovne migracije v obmejna območja sosednjih držav predstavljajo pomemben del mednarodnega pretoka slovenske delovne sile. Okrog 14.000 iskalcev najrazličnejših del in opravil postavlja obravnavana obmejna območja med zelo intenzivna evropska obmejna območja. Obe meji, z Avstrijo in Italijo, sodita med t. i. odprte meje, za katere so značilni številni mejni prehodi različnih kategorij, ki naj bi tako lokalnemu prebivalstvu kot tudi širšemu zaledju omogočalo kar najbolj svoboden pretok ljudi, blaga, informacij, kapitala in storitev. Več kot četrtoletna tradicija odprte meje je pustila precej sledov v prostoru, navadah in mentaliteti obmejnega prebivalstva, ki je že navajeno na različne oblike čezmejnega sodelovanja. (Zupančič 1999B). Slovenija je bila z vključenostjo v Delovno skupnost Alpe-Jadran že v vlogi pospeševalca čezmejnega sodelovanja. Obmejni prostor, prej pasiven in marsikje demografsko ogrožen, se je pričel spreminjati in dobivati celo neke vrste vlogo razvojnih polov, predvsem na gosteje naseljenih in urbaniziranih območjih (npr. na Goriškem). Vseskozi pa so bile iniciative tudi na povsem individualni ravni. Zavedanje o razlikah in obenem o možnostih dela in poslovanja na drugi strani meje je prineslo tudi povečevanje obsega dnevnega potovanja na delo v obe sosednji državi. Dnevne delovne migracije puščajo v celotnem obmejnem prostoru in družbi tako na slovenski kakor na italijanski in avstrijski strani meje raznovrstne posledice: gospodarske, demografske, prostorske, kulturne in na jezikovno-etničnem področju, pa tudi v načinu življenja in vrednotah. Prišteti jim je treba tudi pomembno vlogo pri pospeševanju medregionalnega sodelovanja.

7.1. DEMOGRAFSKI IN PROSTORSKI UČINKI

Vsaka dejavnost v prostoru in premik prebivalstva imata v tem prostoru tudi različne učinke, pri čemer so obmejna območja še posebno občutljiva. Dolgo so veljala za gospodarsko labilna in manj razvita, pa tudi demografsko ogrožena. Zanje je bil značilen visok delež ostarelih, presežek smrtnosti nad rodnostjo, negativna selitvena bilanca in v splošnem nazadovanje števila prebivalstva. Z odpiranjem meja močno spreminjajo svoj pasivni značaj. Dnevne delovne migracije demografsko in socialno stabilizirajo obmejni prostor na obeh straneh meje. Na slovenski strani zato, ker ni potrebna trajna ali začasna odselitev, na avstrijski

oziroma italijanski pa zato, ker dobijo na ta način ustrezno in cenovno ugodno oskrbo. V dnevni čezmejni migraciji je praviloma angažirano prebivalstvo, ki je po kulturi in mentaliteti podobno in zato nekonfliktno v socialnih stikih (tuja delovna sila iz Azije in Afrike ima povsem drugačen način življenja, vrednote, navade, delovne norme itn.). Nenazadnje je večina delovnih migrantov zainteresirana samo za delo in zaslužek, ne pa za trajno naselitev na obmejnem območju sosednje države. Posredno prihaja tudi do vrste čezmejnih porok, ki pa so dostikrat reševale dokaj slabe izgled obmejnega prostora na avstrijski oziroma italijanski strani (posebno veliko jih je bilo v Avstriji, saj je popis leta 1991 pokazal kar precej slovenskega prebivalstva na Štajerskem in Gradiščanskem, ki zanesljivo izvira iz posamičnih čezmejnih preselitev. (Zupančič 1999A) Prispevna (slovenska) stran te odselitve smatra kot del negativnega procesa.

S stabilizacijo poselitve in zagotavljanjem več virov dohodkov je obmejno prebivalstvo razširilo možnosti vlaganja v kmečke obrate in zasebna podjetja, s tem pa tudi v ohranjanje in negovanje kulturne pokrajine. Obmejni prostor na obeh straneh meje ohranja ali celo izboljšuje svojo strukturo ter ostaja privlačen za razvoj različnih osnovnih in dodatnih turističnih dejavnosti.

7.2. SOCIALNOGOSPODARSKI UČINKI

Zaposlovanje slovenskih državljanov v tujini je imelo vse čas vlogo blažilca socialnih stisk in brezposelnosti, zato so jo v preteklosti tudi razmeroma na široko dopuščali. Čezmejne dnevne migracije imajo pred zdomstvom vrsto prednosti: migranti bivajo doma, so v stalnejšem stiku s svojimi družinami in z okoljem. Tako so uporabniki in vzdrževalci lokalne infrastrukture, iniciatorji različnih dejavnosti v domačem okolju in včasih tudi inovatorji oziroma prenašalci tehničnih in organizacijskih inovacij. Posebno na območjih, ki jih je močno prizadela izguba večjih industrijskih obratov, je bila možnost dela v sosednjih območjih marsikdaj edina rešitev pred hudimi socialnimi stiskami. Nekaterim skupinam prebivalstva, ki zaradi neustrezne izobrazbe ipd. ne uspejo dobiti ustreznega dela (ali dela sploh) v domačem okolju, je prav zaposlitev na drugi strani meje omogočila eksistenco in boljše preživetje. Nekatera območja, zlasti Prekmurje, Slovenske gorice in območje Maribora so močno odvisna od možnosti zaposlitve na avstrijski strani; čezmejne delovne dnevne migracije so za ta območja vitalnega pomena.

Pri drugih gre za izboljšanje življenjskega standarda, kot npr. kmetom v Slovenskih goricah in Goriških Brdih, ki jim delo na svojih majhnih posestih omogoča tudi več prostega časa in s tem priložnosti, da si vsaj sezonsko okrepijo lastni proračun. Naslednja značilna skupina so upokojenci, ki si z delom v mestih sosednjih držav poleg pokojnine zaslužijo še dodatna sredstva.

Ne gre pa pozabiti tudi socialnih učinkov na sprejemni, torej italijanski in avstrijski strani meje. Slovenska delovna sila je dostikrat cenejša od domače, kar povečuje konkurenčnost različnih obratov in dejavnosti. Za nekatera dela preprosto ni delovne sile (npr. pomoč na kmetijah), obenem pa je premalo za uvoz; sprejemljiva so le kot dodatna dela. Ne nazadnje pa so številna avstrijska in italijanska podjetja zainteresirana – predvsem zaradi uspešnejšega prodora na slovensko tržišče – za zaposlovanje primerno kvalificiranih in usposobljenih slovenskih državljanov. Gre torej tudi za izrecen interes in potrebo po specifični delovni sili, ki si jo lahko zagotovijo samo z »uvozom« z druge strani meje.

Še pomembnejše pa so perspektive, ki jih odpirajo čezmejni migranti. Mnogi postanejo dobri poznavalci situacije na obeh straneh meje, z veliko osebnimi stiki, morda tudi določeno akumulacijo kapitala, kar je lahko pomemben zagon za še tvornejše čezmejno gospodarsko, kulturno in politično sodelovanje.

Posebej je treba omeniti tudi nekatere vzporedne finančne učinke predvsem na sprejemni strani v Italiji in Avstriji. Veliko dnevnih migrantov namreč varčuje v krajih oziroma državi dela, tam nalaga denar v bankah in zavarovalnicah ter koristi tudi različne druge usluge. Mnogi se v kraju dela tudi oskrbujejo z različnimi dobrinami. Na območju dela v sosednji državi pustijo znaten del zasluženega denarja.

7.3. ETNIČNI IN KULTURNI UČINKI

Čeprav niso v ospredju, je vendarle treba omeniti tudi različne etnične in kulturne učinke v obmejnem prostoru z obeh straneh meje. Znatno del obmejnih območij naseljujejo tudi pripadniki slovenskih manjšin. Prisotnost manjšinskih gospodarskih, kulturnih in političnih organizacij je marsikateremu dnevnemu migrantu olajšalo iskanje ustreznega dela in lažje vključevanje v večinsko družbo – kolikor je to seveda potrebno. Zlasti pri bolj zahtevnih delih in poklicih je tega sodelovanja veliko. Večina gospodarskega prodora italijanskih in avstrijskih podjetij je prišla v Slovenijo ob asistenci predstavnikov slovenskih manjšin in tudi ob močnem sodelovanju zdomcev in čezmejnih dnevnih migrantov; kultura in jezik sta seveda tudi ekonomski kategoriji.

Zelo pomemben učinek je tudi učenje jezikov in spoznavanje tujega okolja. Zdomci in čezmejni dnevni migranti imajo kasneje na trgu delovne sile zaradi pridobljenih znanj in veščin nekaj prednosti.

Prisotnost slovenskih dnevnih migrantov na prostoru poselitve slovenskih avtohtonih manjšin je tudi dejavnik krepitve vloge slovenskega jezika in kulture v tem območju, s tem pa tudi krepitve vloge manjšine, ker povečujejo kritično maso govorcev slovenskega jezika. Čeprav je to področje precej občutljivo, pa zaradi priliva slovenske delovne sile avtohtone manjšine doslej niso imele težav.

Za Slovenijo manj ugoden pa je proces kapilarne asimilacije pri iskalcih zaposlitve na drugi strani meje. Migranti so zaradi svojega socialnega položaja precej ranljivi in zato bolj dovzetni za etnokulturne vplive okolja, v katerem se znajdejo v socialno podrejenem položaju. Tako je zlasti na Štajerskem že opaziti rahlo naraščanje t. i. »nemškega« oziroma v primorskem prostoru »italijanskega« elementa ter njegove družbene vloge, kar ima seveda v obdobju, ko je to vprašanje zunanjepolitično izjemno aktualno, precej širši odmev in pomen, kot je to mogoče sklepati po neposrednih učinkih. Prinaša torej določeno tveganje in etnično, jezikovno in kulturno ranljivost tega območja.

Pri delovnih imigrantih iz držav EU je povsem drugače, saj gre za majhno skupino večinoma visoko kvalificiranih ljudi zelo podobnih gospodarskih in v splošnem tudi kulturnih vedenjskih vzorcev ter različnega jezika. Prisotnost tujcev je vedno indikator živahne gospodarske dinamike in tudi kulturne izmenjave in sam po sebi znamenje pozitivnega družbenega razvoja, po drugi strani pa nosilec pozitivnih vlog v slovenskem prostoru. Sem vnaša nekaj konkurence, mednarodni preprih, nove izkušnje, v slovenskem prostoru pa vzpostavlja, krepi in razvija občutke in zavest svetovljanstva. Obenem spodbuja k strpnosti in sodelovanju, a tudi utrjuje občutke povezanosti slovenske nacije napram ostalim, še posebno na področju mednarodne delitve dela. Domačim slovenskim podjetjem in partnerjem, kakor tudi posameznikom, nudi možnosti gospodarskega in socialnega vzpona in s tem tudi krepitve identitete. Je na nek način šola proti asimilacijskim procesom.

Prihod tujih podjetij in njihovih predstavnikov pa postopno vnaša v slovensko družbo tudi nove jezike, navade in kulture, kar utegne ob stopnjevanju vplivov peljati v smer asimilacije slovenskega življa. Tuja podjetja konkurirajo domačim, jih prevzemajo, krnijo možnosti samostojnega nastopanja na svetovnem prizorišču, najpomembnejši vzvodi gospodarskega (in v daljni posledici tudi političnega) odločanja prehajajo čedalje bolj v tuje roke. V tem smislu ima še posebno močno vlogo kapital sosednjih držav in nacij, tudi zaradi vrste negativnih etničnih in političnih aspiracij iz bližnje ali bolj oddaljene preteklosti. Zgodovina ima tako svojo gospodarsko, etnično in politično veljavo tudi skozi prizmo sodobnih kapitalskih povezav in globalne ekonomije. V tem smislu je mogoče govoriti tudi o neke vrste etnopolitični motivaciji (poleg gospodarske, ali pa je gospodarstvo zgolj vzvod) močnejših enostranskih tujih vlaganj. In prav to se dogaja v slovenskem prostoru. Gospodarsko in etnično najbolj ranljivi obmejni predeli so ob zahodni meji predvsem pod italijanskim, na severovzhodu pa pod avstrijskim in nemškim gospodarskim vplivom. V tem smislu se Sloveniji maščujeta zane-marjanje regionalnega razvoja in krepitve regionalnih središč (prevelika centralizacija, dosežena s prevelikim drobljenjem administrativnih enot) in preveliko zadrževanje tujega kapitala, saj se je tako v Slovenijo močneje vsidral predvsem

kapital sosednjih držav (in če govorimo o strahu pred »tujim«, največje asimilacije zmožnim, tudi najbolj nezaželen).

Prisotnost tujih in izginjevanje slovenskih podjetij ustvarja tudi novo identiteto prostora. Sicer pa so gospodarske in prostorske komponente zelo pomemben del narodne in nacionalne identitete. Tuja vlaganja tako hkrati povzročajo pomemben pozitiven premik na gospodarsko-socialnem področju, deloma tudi krepijo identiteto in vnašajo tveganja inferiorizacije slovenskega jezika in kulture, njenega razvrednotenja kot »gospodarsko« pomembnega dejavnika, spontanega asimilacijskega pritiska in podobnih teženj. Vendar sta prav na primeru Slovenije kot neke vrste gospodarskem mostišču razvidna tudi vloga in pomen jezika in kulture: sta vezivni element v procesih gospodarskega povezovanja in sodelovanja. O tem, ali bo prisotnost tujcev in tujih podjetij v Sloveniji postajala vzvod etničnega razvoja, je odvisno od organiziranosti in moči slovenske družbe, njenega vrednotenja nacionalnega jezika, zavesti in kulture. To je prav tako lahko vzvod pozitivnega etičnega razvoja in krepitve samozavesti. Slednjič je namreč treba ugotoviti, da je globalizacija svetovnega gospodarstva in s tem povezano kroženje kapitala in tudi delovne sile, neizpodbitno dejstvo sedanjosti in še bolj prihodnosti. Etnični razvoj se bo moral zato nasloniti na strategije etničnega preživetja, ki bodo slonele na lastni moči in interesu notranjega povezovanja in manj na odvisnosti od organiziranosti »nacionalnih« institucij. Te strategije bo treba šele izdelati.

7.4. POSPEŠEVANJE MEDREGIONALNEGA SODELOVANJA

Čezmejni dnevni migranti, zlasti tisti s stalnejšo obliko zaposlitve in v zahtevnejših poklicih, si po določenem času naberejo vrsto delovnih izkušenj, vzpostavijo različne osebne in poslovne stike in spoznajo prednosti in slabosti območij na obeh straneh meje. Zaradi svojih lastnosti so skupaj s pripadniki manjšin zelo primerna skupina iniciatorjev, pospeševalcev in predvsem nosilcev čezmejnega sodelovanja na lokalni in regionalni ravni. Ta skupina si je s svojim delom in bivanjem v dveh različnih okoljih pridobila vrsto znanj, navad in spretnosti, ki jim omogočajo uspešno uvideti težave in prednosti posameznih okolij in se usmeriti na področja s pričakovano največjimi učinki. Zato so dnevne delovne migracije predhodnica raznovrstnega čezmejnega sodelovanja.

Slovenija je postala tudi neke vrste gospodarsko mostišče, ki naj bi gospodarstvu držav EU omogočilo lažji prodor zlasti na območja nekdanje Jugoslavije. Odpiranje nekdanjega jugoslovanskega trga v post-daytonski Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Črni gori pa tudi Makedoniji in Bolgariji (predvsem prek jezika) nudi precejšnje možnosti za investicije v trženje in proizvodnjo, saj je ta prostor spričo preteklih vojn, nezaupanja tujega kapitala, prisotnosti vojske in

še vedno konfliktnih situacij ocenjen kot gospodarsko tvegan. Vanj so pripravljena vlagati predvsem gospodarstva, ki razmere dobro poznajo in imajo s temi območji že vzpostavljenih nekaj oblik sodelovanja. Kljub temu je potrebno še neke vrste varno »sidrišče«, ki ga trenutno predstavlja Slovenija, saj je politično in gospodarsko stabilizirana, zaradi sedemdesetletnega skupnega bivanja v isti državi pa pozna ne le razmere in jezik, temveč tudi kulturo, navade, mentaliteto; v tem prostoru ima tudi partnerje, zaradi česar lažje ocenjuje tveganja. Poleg tega v Sloveniji živi tudi znatno število priseljencev iz območij nekdanje Jugoslavije, ki so zaradi sorodstvenih vezi ne le boljši poznavalci razmer, temveč so poleg tega tudi bolj motivirani za vlaganja na svoja izvorna območja. Večji ko so izgledi za posredovalno vlogo Slovenije, večjo težo bodo imela slovenska podjetja. Zaradi tega so slovenska podjetja toliko bolj tarča močnih italijanskih, avstrijskih, nemških in drugih (oziroma mednarodnih) podjetij, ki želijo slovenska podjetja z nakupi, prevzemi, partnerskimi povezavami in podobnimi ukrepi pridobiti na svojo stran z namenom prodora proti Jugovzhodu. Gre torej za strateško vsidranje v slovenski prostor kot izhodišča nadaljnjega širjenja. Enak pomen ima lociranje tujih podjetij v Sloveniji. Nesporno gre pri tem tudi za pozitivne učinke v smislu večje, raznovrstnejše in predvsem ekonomsko učinkovitejše regionalne in medregionalne politike.

8. ZAKLJUČEK

Slovenija je emigracijsko-imigracijska država, po svoji strukturi pa izrazito imigracijska družba. Čeprav Slovenija sodi med države in Slovenci med narode, ki so zaradi odseljavanja utrpeli veliko demografsko škodo, je sedanji trend med odselitvami in priselitvami nekako uravnotežen. Interes Slovenije je, kar bo težko uresničljivo, imeti pozitivno migracijsko bilanco ob nizkem številu selitev. Realno je treba računati na »beg možganov« slovenskih strokovnjakov (protitok verjetno teh izgub ne bo nadomestil) in obenem nujno po uvozu manj kvalificirane cenejše delovne sile za nekatera področja dela (ni rečeno, da so to tudi stalne priselitve).

Slovenija v splošnem izkazuje razmeroma skromno prostorsko mobilnost prebivalstva, zato pa kar intenzivne dnevne delovne migracije. Naselitev je dokaj statična, izbira dela pa precej manj, vse dokler se to da doseči z dnevnim potovanjem na delo. Cone dnevnih migracij se v zadnjem obdobju izrazito povečujejo predvsem na račun čedalje boljšega prometnega omrežja (avtoceste). Opaziti je tudi trend povečevanja globine dnevnih čezmejnih delovnih migracij ob avtocestah, tako na prispevni – (slovenski; pa tudi hrvaški in madžarski) kot na sprejemni – (italijanski in avstrijski, oziroma tudi slovenski) strani. To je obenem dejavnik povečevanja števila čezmejnih dnevnih migrantov. Glede na vse prikazano je mogoče pričakovati počasno povečevanje števila čezmejnih delovnih migrantov,

povečevanje kvote izobraženih in visoko kvalificiranih, obenem pa tudi multiplikacijo strukture le-teh. V nobenem primeru pa čezmejne dnevne delovne migracije ne ogrožajo ne lokalnih ekonomskih virov in ne družbenih, političnih in kulturnih ravnovesij v jezikovno, kulturno in etnično stičnih območjih slovenskega in sosednjega obmejnega prostora. Nasprotno, ustvarjajo tudi pogoje za jutrišnje uspešnejše čezmejno povezovanje in sodelovanje.

9. LITERATURA:

- ADAMS, W. 1968: *The Brain Drain*. MacMillan. New York.
- BELEC, B. 1992: Nekaj značilnosti zemljiškoposestne in zaposlitvene povezanosti med republikama Slovenijo in Hrvaško v obmejnih območjih severovzhodne Slovenije. V: *Geographica Slovenica*, 23. IG. Ljubljana, str. 363–372.
- BOUSCAREN, A. 1969: *European Economic Community Migrations*. Martinus Nijhoff. Den Haag.
- BROWN, L. 1973: *Immigration (pren. po 1933)*. Longmanns. New York.
- BROWN, M.; COTE, R. O.; LYNN – JONES S. M.; MILLER S. E. 2001: *Nationalism and Ethnic Conflict*. MIT Press. London.
- BUFON, M. 1992: *Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost*. ZTT. Trst.
- BUFON, M. 1997: *Prostor, meje, ljudje*. ZTT, ZIF. Trst, Ljubljana.
- CASTLES, S.; MILLER, M. J. 1998: *The Age of Migration. International Population movements in The Modern World*. MacMillan. London.
- COHEN, R. (ur.) 1996: *Theories of Migration*. Cheltenham.
- FASSMANN H.; MÜNZ R. (ur.) 1996: *Migration in Europa. Historische Entwicklung, aktuelle Trends, politische Reaktionen*. Ludger Pries. Baden-Baden.
- GENORIO, R. 1993: *Geographical Dimensions of Slovene Emigration Around the World*. V: *GeoJournal*, 30. 3.. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht/Boston/London, str. 225–230.
- GOSAR, A. 1993: *Narodnosti Slovenije – spreminjanje etnične podobe v srednji Evropi*. V: *Geographica Slovenica*, 24. Ljubljana, str. 33–50.
- GREČIČ, M. 1986: *Migracije radne snage u Evropi*. Beograd
- HRIBERNIK, K. 1997: *Slovenski mejni prehodi kot element odprtosti državne meje*. Diplomaska naloga. Univerza v Ljubljani, FF. Ljubljana.
- HUTCHINSON, J.; SMITH, A.D. (ur.) 1994: *Nationalism*. Oxford Readers. Oxford.
- HUNTINGTON, P. S. 1999: *Kampf der Kulturen*. Goldmann. München.
- HUSA, K.; PARNREITER, C.; STACHER, I. 2000: *Internationale Migrationen*. Brandes & Apsel Südwind. Wien.
- Joint Programming Document 2000–2006, Austria–Slovenia. Interreg IIIA-Phare CBC.

- KAJZER, A. 1998: Človeški dejavnik in trg dela. Strategija RS za vključitev v EU. UMAR. Ljubljana.
- KLEMENČIČ, V. 1972: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. V: Geografski vestnik. Ljubljana, str. 5-56.
- KLEMENČIČ, V. 1984: Geographische Probleme der Grenzräume Sloweniens. V: Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie, 28, 6.. Str. 387-400.
- KLEMENČIČ, V. 1987: Državna meja na območju SR Slovenije kot poseben geografski fenomen. V: Razprave in gradivo. INV. Ljubljana, str. 57-81.
- KLEMENČIČ, V. 1992: Selitvena dinamika iz republik bivše Jugoslavije v Slovenijo. V: Geografija v šoli, 2. Ljubljana, str. 6-25.
- KLINAR, P. 1976: Mednarodne migracije. FSPN. Ljubljana.
- KLINAR, P. 1985: Mednarodne migracije v kriznih razmerah. Založba obzorja. Maribor.
- KRŽIŠNIK BUKIČ, V. (ur.) 1999: Slovensko-hrvaški obmejni prostor. Življenje ob meji. INV. Ljubljana.
- PAK, M. (ur.) 2001: Socialnogeografska problematika obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji. Dela, 16. Ljubljana.
- SOUTIF, V. 1999: L'integration europeenne et les travailleurs frontaliers de l'Europe occidentale. L'Harmattan. Paris.
- ŠPES, M. (ur.) 1999: New Prosperity for Rural Regions. V: Geographica Slovenica, 31. IG. Ljubljana.
- ŠPES, M. (ur.) 2000: Regionalni razvoj v Sloveniji. V: Geographica Slovenica, 33, Ljubljana.
- VERLIČ CHRISTIANSEN, B. 2002: Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij. FDV. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J. 1997: Slovene Border Cities Along the Slovene-Austrian Border - A New Geopolitical and Spatial Situation. Small European Regions During Transition Period. Opole, str. 83-90.
- ZUPANČIČ, J. 1998: Zdomci. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J. 1999: Karavanke - od ločnice do stišišča Slovencev z obeh strani meje. V: Sonaravni razvoj v Slovenskih Alpah. Ljubljana, str. 337-348.
- ZUPANČIČ, J. 1999A: Slovenci v Avstriji. Ljubljana.

- ZUPANČIČ, J. 1999B: Emigration of Slovenes to Austria During Transition Period. Small European Regions During Transition Period. Opole, str. 71-82.
- ZUPANČIČ, J. 2000: Čezmejne dnevne in tedenske delovne migracije na schengenskih mejah Republike Slovenije (z Italijo in Avstrijo). Raziskovalna naloga. IG. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J. 2001: Delovne migracije iz držav Evropske unije v Slovenijo. Raziskovalna naloga. IG. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J. et al. 2003: Slovenija in nadaljnji razvoj Evropske unije. Raziskovalna naloga; končno poročilo. INV. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J. 2002: Grenzüberschreitende Pendelwanderung aus Slowenien nach Österreich und Italien. V: Mitteilungen für österreichischen geographischen Gesellschaft. Wien, str. 145-157.